

Del «jo» al «nosaltres»

Anàlisi d'experiències de participació juvenil

Vicent A. Querol
Emma Gómez Nicolau
Laura Soto

Desembre 2023

Índex

0. Introducció.....	4
1. Experiències de participació jove seleccionades per a l'estudi	7
1.1. Joa Fest	7
1.2. Desenllaçant	7
1.3. Corresponsals Pego	8
1.4. Consell de Joventut de Quart de Poblet	8
1.5. Consell de Joventut Xàtiva	9
1.6. Corresponsals / camps de voluntariat Els Ports	9
2. Com i quan neix l'interès per la participació	10
2.1. Trajectòries participatives: portes d'accés	10
2.1.1. Associacions d'educació no formal.....	10
2.1.2. Els centres educatius: ser corresponsals	13
2.1.3. Amistats i referents.....	15
3. Els diversos graus d'autonomia a les experiències de participació	17
3.1. Cap a l'autogestió de projectes.....	19
3.1.1. Desenllaçant: idea i desenvolupament de l'acció amb suport extern	20
3.1.2. Joa Fest: portar una idea a la pràctica	24
3.2. Proposta, presa de decisions i regles del joc.....	27
3.2.1. Corresponsals / Camp de voluntariat a Els Ports.....	27
3.2.2. Corresponsals de Pego.....	30
3.3. Els Consell Joves	32
4. El sentit de la participació per a les persones joves: què és, per què ho fan i què suposa participar.	35
4.1. Definicions de participació	36

4.2. Per a què serveix participar	42
4.2.1. Una veu pròpia	43
4.2.2. Contribuir al bé comú	44
4.2.3. Oci alternatiu al consumisme	45
4.2.4. Materialitzar les idees: això ho he fet jo	46
4.2.5. L'impacte en l'entorn i el compromís	48
4.2.6. Trobar-se, conèixer-se i fer xarxa.....	50
4.2.7. Impacte als pobles	52
5. Aprenentatges de la pràctica participativa	54
6. Una mirada jove del que ajuda i el que falla per convocar a la joventut.....	60
6.1. Limitacions per a la participació juvenil.....	60
6.2. Facilitats per a la participació juvenil	63
7. A mode de conclusió	66
8. Referències	69

0. Introducció

Entenem, de manera teòrica, que els processos de participació són un procés d'empoderament de les comunitats on aquestes guanyen recursos i capacitat de decisió sobre elles mateix. Així també, que l'objectiu de participar és afrontar (i transformar) col·lectivament el que ocorre en el nostre context pròxim, convertir-nos en protagonistes comuns dels canvis que percebem com a necessaris sobre la base de les problemàtiques que percebem com a injustes. Durant el 2022 vam dedicar els esforços a dilucidar les diverses maneres d'entendre la participació juvenil que operaven entre el personal dedicat a implementar les polítiques de joventut. De l'anàlisi es va concloure que hi ha certs desequilibris i febleses en les maneres d'abordar la participació però també vam observar que hi ha moltes estratègies que funcionen i que la participació juvenil no només es dona de maneres diverses sinó que pot tenir impactes en les trajectòries individuals i col·lectives de les persones joves. És per això que per a l'exercici 2023 vam proposar dur a terme una investigació per explorar eixa altra cara dels processos de participació: com viuen els processos de participació les persones joves i, en eixe sentit, ens interessa especialment veure quin sentit individual i col·lectiu donen a la seua participació en experiències que aprofundeixen en la capacitat de decisió del jovent.

El que volem veure és com aquestes dinàmiques i realitats es fan paleses i es concreten en les experiències de participació juvenil impulsades per l'IVAJ. Ens interessa saber com les persones joves viuen el fet d'estar en un procés participatiu i com aquest impacta en la seua vida en els diversos aspectes: de sociabilitat, de compromís, d'arrelament, etc.

Els objectius específics de la recerca són:

O1. Identificar experiències d'interés en participació juvenil on s'haja assolit una participació de caire projectiva en què les persones joves exerceixen la seua agència i la presa de decisions.

O2. Analitzar les pràctiques i concrecions d'aquestes experiències al seu context territorial, així com captar les barreres i/o propulsors a les diverses dinàmiques identificades.

O3. Captar els discursos i percepcions de les persones joves al voltant de les seues experiències i la relació amb les polítiques i accions de l'IVAJ en relació amb la seua trajectòria individual i col·lectiva.

Amb aquests objectius volem respondre a la pregunta de recerca sobre com funcionen la diversitat de models participatius per als i les joves, així com entendre quines representacions i des d'on parteixen les seues aproximacions al fet participatiu. I també quin impacte té sobre les actituds i estratègies sobre la participació social i la identitat ciutadana, més enllà de l'experiència analitzada.

Aquest estudi qualitatiu sobre la participació jove es basa en la percepció de persones joves que participen. S'ha elaborat en base a sis casos, sis iniciatives diverses repartides al territori valencià. De cada cas s'ha tractat de tindre un mínim de tres entrevistes semiestructurades per tal de poder analitzar-los des de les diferents perspectives de les persones joves que integren la iniciativa o el projecte i que, en definitiva, comparteixen el mateix procés participatiu. Les edats de les entrevistades varien dels setze anys fins als vint-i-set, sent un factor diferencial de la perspectiva de les joves que analitzen la seua realitat. No és el mateix aquelles que es troben en edat d'escolarització obligatòria, o bé son menors, i les que es troben cursant estudis superiors i/o treballant. En total, aquest estudi es basa en l'anàlisi del discurs de dèsset entrevistes:

Taula 1. Entrevistes realitzades

Codi	Edat	Comarca	Província	Participa en
EA1	16	Marina Alta	Alacant	Corresponsal
EA2	17	Marina Alta	Alacant	Corresponsal
EB1	24	Marina Alta	Alacant	Joa Fest
EB2	27	Marina Alta	Alacant	Joa Fest
EB3	19	Marina Alta	Alacant	Joa Fest
EC1	27	La Costera	València	CJX
EC2	20	La Costera	València	CJX
EC3	23	La Costera	València	CJX
ED1	19	La Safor	València	Desenllaçant
ED2	18	La Safor	València	Desenllaçant
ED3	16	La Safor	València	Desenllaçant
EE1	20	Horta Sud	València	CJQ
EE2	18	Horta Sud	València	CJQ
EE3	17	Horta Sud	València	CJQ
EF1	16	Els Ports	Castelló	Camp de voluntariat
EF2	18	Els Ports	Castelló	Camp de voluntariat
EF3	16	Els Ports	Castelló	Camp de voluntariat

La tria de casos s'ha basat en l'escala de participació esbossada per l'IVAJ a l'Estratègia Valenciana de Joventut (2019). En aquest document s'estableixen les línies d'acció política que es volen sostindre respecte al jovent valencià, sent d'especial rellevància la participació. Per fer una aproximació que puga ser contrastada amb la realitat de cada espai de joventut i cada iniciativa, s'estableixen deu nivells de participació (consultar annex) que es diferencien entre sí pel nivell d'implicació en el desenvolupament de les accions del grup (ideació, planificació, execució).

Els casos seleccionats difereixen en el nivell de participació que té el grup jove respecte a la idea duta a terme alhora que es diferencien en quant a les poblacions que estes persones habiten. Ja que el context en què es desenvolupa qualsevol acció és essencial per entendre-la, hem d'apuntar que les experiències participatives ací arreplegades succeeixen en poblacions de més de 40.000 habitants fins a municipis amb menys de 3.000 habitants.

1. Experiències de participació jove seleccionades per a l'estudi

El treball de camp ha consistit, en primer lloc, en la identificació d'experiències d'èxit. Aquesta primera fase remet a l'exploració de projectes i experiències susceptibles de ser analitzades arreu del territori valencià.

En una segona fase, es realitzaran entrevistes en profunditat a la joventut involucrada a les experiències de participació juvenil seleccionades amb l'objectiu d'analitzar les percepcions, opinions i les estratègies que sustenten els seus diversos models de pràctiques. Es duran a terme 3 entrevistes a cadascun dels projectes. Es tracta de buscar l'heterogeneïtat de perfils entrevistats a cada projecte (lideratge, participació plena, participació lleugera...).

Les iniciatives seleccionades són les següents:

1.1. Joa Fest

3 entrevistes realitzades a joves de 24, 19 i 27 anys.

Enguany (2023) amb la iniciativa de l'associació TDH Dènia i junt amb la col·laboració de la tècnica de joventut, un grup de joves majors de 18 anys s'han ajuntat per engegar les jornades de Jocs de Taula i de Rol al municipi (Joa Fest), al centre de joventut del que disposa el municipi.

Arran de la figura d'ambaixadors, un jove es va motivar per engegar un grup i organitzar les primeres jornades de jocs de taula i de rol al municipi. Després de gairebé un any de preparació, a la segona quinzena d'agost es van celebrar amb èxit. Van acudir moltes persones joves (sobretot homes) i famílies amb fills. Els que hi participaren no tenen cap dubte de que es tornaran a repetir.

1.2. Desenllaçant

3 entrevistes realitzades a joves de 18, 20 i 16 anys.

El projecte de Desenllaçant està per complir el seu tercer any, va sorgir d'un grup de joves, (amigues i amic), que a través de la figura de corresponsals i de

mediadores es van unir per fer una cosa diferent de les xerrades de sexualitat i drogues. No volien un punt de vista adult i moralista, la idea era centrar el discurs en les pròpies experiències joves. Amb aquest objectiu decidiren elaborar un producte audiovisual, a cavall entre programa de debat i sèrie, per tal d'explicar dinàmicament tots els temes que es proposaven (sexualitat, *nudes*, racisme, feminisme, pornografia, addiccions...).

La sèrie resultant va ser visionada per l'alumnat del seu institut, sota el freqüent seguiment del grup que fomentava i dinamitzava els debats a l'hora de tutories de cada classe. Aquesta iniciativa va provocar que moltes persones joves buscaren al grup per poder parlar en confiança dels temes tractats que travessaven les seues vides. Les alumnes tingueren una fàcil identificació amb el grup que acabà convertint-se durant l'any de visionat de la sèrie a les aules en un grup de suport informal que es reunia a un espai facilitat per una professora.

1.3. Corresponsals Pego

2 entrevistes realitzades a joves de 16 i 17 anys.

Han començat la seua experiència com a corresponsals al curs 2022-2023. La iniciativa, impulsada per la tècnica de joventut, connecta la informació de l'activitat de l'espai jove del municipi amb els instituts. Han desenvolupat maneres originals per a que la informació del que s'organitza a l'espai arribe a les joves del municipi. S'han bastit d'eines que potencien les seues habilitats comunicatives i relacionals. A banda de voler aportar la seua opinió sobre el que es fa al municipi, dediquen temps a l'aprenentatge en grup i valoren passar-ho be en un ambient diferent.

1.4. Consell de Joventut de Quart de Poblet

3 entrevistes realitzades a joves de 17,18 i 20 anys.

Es tracta d'un Consell Jove que han tornat a reviscolar. La seua iniciativa, com la dels Consells Joves locals, és basa en fomentar la participació a través de l'associacionisme entre la gent jove, a més de representar els interessos de la joventut de cara a les institucions i l'administració pública. Porten entre dos i tres anys com a part de la Comissió Permanent del CJQ. Com es recull a la llei, prèviament han format d'associacions que han possibilitat la seua entrada al

Consell. Actualment es troben en un procés de canvi del Consell, amb la intenció de reformar i actualitzar els seus estatuts.

1.5. Consell de Joventut Xàtiva

3 entrevistes realitzades a joves de 20, 27 i 23 anys.

Es tracta també d'un Consell de Joventut i per tant funciona d'una manera quasi anàloga a l'anterior, al CJQ. Les persones que componen la Comissió Permanent son més majors i tenen una experiència participativa ampla al Consell, òrgan del que ja formaven part abans de ser les representats del mateix. Han entrat a la Comissió Permanent en un millor moment per al Consell que les del CJQ. El CJX el formen més associacions i ensenya les seues formes de fer a Consells amb menys experiència o èxit. Organitzen anualment una fira per fomentar el coneixement de les associacions juvenils del municipi així com l'associacionisme. Tenen una presència activa de difusió a través de la premsa local.

1.6. Corresponsals / camps de voluntariat Els Ports

3 entrevistes realitzades a joves de 18, 16 i 16 anys.

Les joves entrevistades dels Ports duien entre quatre i cinc anys d'experiència participativa a l'àrea de joventut de la comarca. Les corresponsals dels Ports han participat de moltes iniciatives organitzades a nivell comarcal i provincial (totes les edicions d'Anigmati-k, projecte de lectura juvenil que cada any celebra un esdeveniment relacionat amb un llibre a un poble diferent de la comarca dels Ports; trobades de joves corresponsals a nivell comarcal i de Castelló Nord, així com la trobada de «corresponsals ibèrics» celebrada a Màlaga). La iniciativa que més destaquen és la dels Camps de Voluntariat, projecte que comença a les aules en forma d'Aprenentatge-Servei, però que acaba duent-les a altres pobles com a dinamitzadores voluntàries de grans i majors, alhora que comparteixen l'experiència amb altres joves de la comarca. Moltes accions diferents s'emmarcaven dins d'aquesta iniciativa que prenia forma al llarg dels anys d'educació secundària obligatòria i amb una visió intergeneracional (cartes amb gent gran resident a un centre de majors de la comarca, activitats de disfresses amb xiquets, música i teatre a la residència de majors...)

2. Com i quan neix l'interès per la participació

Com s'accedeix a un espai participatiu? Com es comença a participar en alguna iniciativa? Les diverses condicions de l'entorn, des de les famílies, l'escola i les amistats, però també els interessos particulars o les tendències, des de les més estructurals fins a aquelles efímeres, tot plegat aquests i altres són factors que incideixen sobre l'atracció i la implicació en el fenomen de la participació de la joventut.

2.1. Trajectòries participatives: portes d'accés

Una de les claus a tindre en compte a l'hora de pensar la participació jove és visualitzar les trajectòries participatives prèvies. Com rastregen elles i ells que va ser el germen que les va fer participar d'alguna cosa, que els va acostar a algun projecte o espai participatiu. Dins dels casos analitzats, n'hi han moltes situacions diferents, però es tendeix a repetir (especialment pel que fa als Consells de Joventut locals) que els joves de més edat que participen ho fan des d'una experiència participativa ampla que moltes vegades comença en la seua infantesa.

2.1.1. Associacions d'educació no formal

Hi ha molts espais on les persones joves i, qualsevol persona en general, poden implicar-se, formar part, tindre un sentit de pertinença, aprendre a organitzar-se i inclús fer-ho sota una definició comuna de la realitat immediata amb el desig de canviar-la. Dins d'aquest ampli marc en que es pot trobar la participació trobem les associacions d'educació no formal. Seguint a Homs (2001) i a Smitter (2006), autores que revisen aquest concepte, l'educació no formal pot entendre's des de molts prismes i amb molts matisos, però en general, entendrem l'educació no formal com qualsevol procés educatiu organitzat que traspasa l'àmbit educatiu institucional, que no desemboca necessàriament en una titulació. A més, respecte al tema que ens ocupa, comprenem que aquests espais educatius no formals poden ser potencialment participatius, convidant a formar part activa de

la comunitat, atenent al context social concret des d'on es situe amb unes necessitat concretes.

Entre les diferents formes que pot prendre l'educació no formal veiem ací rellevant l'educació ambiental i l'animació sociocultural com a portal d'entrada de diverses informants a la participació.

*Ah, pfff, a vore, tot començà, bueno, en realitat ha sigut tot més que res **una successió d'extraescolars de xicoteta**, per dir-ho d'alguna forma, **però com eren associacions**, eh, vaig començar a participar ahí. Dic este ordre pero en veritat tot va aparèixer de forma simultània, primer vaig començar en l'associació de **Juniors Corimbo**, el moviment de Juniors, als 8 anys, més o menys, i des d'ahí vaig començar a créixer dins de eixe grup, o siga, des dels 8 i vaig acabar als 20 anys. O siga, **tot ha sigut una continuïtat**, ahí fèiem, activitats de educació no formal, de temps lliure, els dissabtes (...) i m'ajuntava amb moltíssima, moltíssima gent de diferents edats, lo qual era molt enriquidor crec jo. També als 8 anys els meus pares volien que començara a fer exercici, i per tant, varen decidir apuntar-me a l'escola de danses de Xàtiva, per a poder assajar cada setmana uns balls i poder menejar-me un poc, i a part que siguent una associació cultural,(...) [T]ambé he estat des dels 8 anys i ara mateixa, encara continue, lo que passa és que per motius de treball i de tema d'estar participant..*

EC3, 23 anys

Aquesta informant percebia la seua vida participativa com un continuum del seu pas per diferents associacions. La via d'entrada als Consells de Joventut locals és formar part d'una associació a la que representar, i les joves que hui en dia formen part dels Consells Joves que han participat d'aquest estudi, presenten característiques semblants en quant a la seua historia de vida associativa. Dins de l'aprenentatge i l'ocupació de temps lliure de la xicalla i les persones més joves, organitzacions com Juniors, Scouts, Esplais o Cases de Joventut es presenten com l'element de connexió en la formació participativa.

***Mi recorrido participativo nace de cuando yo era niña que participaba en Esplais**, y también cuando estaba en quinto de*

*primaria entré en el **Consejo de Infancia** de mi, de Quart de Poblet. Eh...Y bueno, y una vez dentro del consejo de infancia cuando llegué a la ESO empecé a participar en **Cases de Juventud**, y un poco en el Consejo de Infancia empecé a tener un rol más participativo y más activo, y cuando cumplí los 18 años pues marché del consejo de infancia. Y en Casas de Juventud a la vez también había tenido un rol más participativo y activo, y...Y eso. Y luego, eh, llegó la pandemia y bueno y eso detonó que el **Consejo de la Juventud de Quart**, la permanente que tenía, se disolviese y llegase una comisión gestora, y en la comisión gestora empezaron a buscar a gente que quisiese formar parte de una nueva comisión. La situación del Consejo era una situación crítica, y, y, por esa situación crítica me animé y me impulsé como a intentar recuperar y liderar un proyecto en el que yo creía que era un consejo local de juventud. Y también era como entrar en ese espacio que yo tenía de referencia y con referentes dentro del espacio participativo y asociativo de Quart de Poblet. Y bueno, en ese momento necesitamos ayuda o esto necesita personas que crean, pues me lancé y dije creo que igual mi papel tiene que ser ser la presidenta porque al final yo también conocía a gente de otras asociaciones y ...Y estaba suficientemente formada dentro de la participación representativa.*

EE1, 20 anys

Mentre de menudes gastaven el seu temps lliure dutes pels pares a espais associatius d'educació no formal, d'adolescents i joves comencen a prendre altres rols més actius als mateixos espais on han crescut. Observem com tendeixen a voler dirigir un oci dins de les associacions on s'han format, emulant o rellevant a les persones que les reberen a elles. El cas d'aquesta segona informant va un pas més enllà: quan estava cursant l'educació primària, començà a participar al Consell de la Infantesa del seu poble, que segons la seua pròpia visió, va preparar el terreny per acabar accedint a la comissió permanent del Consell Jove, on al moment de l'entrevista exercia de presidenta.

Aquesta mateixa informant narra com la seua introducció al món associatiu del seu municipi va començar per un malestar al centre educatiu.

(...) yo me he encontrao a mucha gente por el camino que, que se apunta por esto. Y yo me apunté a Esplais porque, bueno, me apuntaron mis padres porque yo tenía problemas en el colegio, tenía problemas a la hora de sociabilizar con el colegio, problemas con los estudios, problemas con mis emociones, con mi gestión personal y mis padres pues les gustaba el proyecto, pensaron que me iba a venir súper bien conocer gente de fuera del cole.

EE1, 20 anys

Ací apunta que certes problemàtiques dins dels espais d'educació obligatòria podrien conduir als i les infants, adolescents o joves (o els seus pares) a buscar alternatives de socialització i esbarjo als espais associatius. L'experiència associativa per a ella així com per a persones conegudes va ser clau per eixir de l'espai de socialització de la infantesa i joventut per excel·lència: els centres educatius. Així, les formes de socialització no travessades per les dinàmiques curriculars més formals es configuren, per a infants i famílies, com a models d'interacció que poden desactivar problemàtiques i generar relacions i dinàmiques beneficioses per a xiquetes i xiquets.

2.1.2. Els centres educatius: ser corresponsals¹

En contrast, la porta a la participació de moltes de les persones joves entrevistades a aquest estudi ha sigut el seu institut. Aquest és el cas de la meitat de casos abordats a aquest estudi. La col·laboració entre el seu institut i l'espai de joventut del municipi va afavorir que prengueren la iniciativa i adoptaren la figura de corresponsals.

Pues a primer de la ESO va vindre [la tècnica de joventut] un dia a la nostra classe i mos va explicar tot el tema de corresponsals, i mos vam animar molta gent de la classe, entonces tots no podíem ser, i vam fer un sorteo i jo vaig eixir, entonces lo que consistia això era pues anar a unes reunions que mos citave [la

¹L'IVAJ, al seu web, defineix la figura dels i les corresponsals juvenils com “ les persones joves que, voluntàriament, col·laboren amb els serveis d'informació juvenil d'un municipi detectant les necessitats i demandes informatives i apropant la informació directament als i les joves del seu centre educatiu, barri o associació.» No obstant, com vorem en aquest estudi, la figura de corresponsal és versàtil i pot acabar superant els seu propòsit inicial.

tècnica] una vegada al mes o això, i ella mos donava informació i activitats o propostes o lo que fora, natros li diem propostes, pa después d'això ho havíem de transmetre a la gent de la nostra classe o a la resta de joves de l'institut o lo que fore, i después com a recompensa d'haver acudit a eixes reunions, a final de curs sempre fèiem una trobada (...)

EF2, 18 anys

Com ja vam observar a l'estudi sobre la participació juvenil a les polítiques de joventut a l'IVAJ (Querol, Gómez i Soto, 2022), les tècniques que tenen accés als centres educatius de la zona on treballen busquen connectar amb el jovent a través de l'aula, en l'espai que deixa el professorat en horari de tutories. Sota el context de presencialitat obligatòria les joves escolten la proposta de formar un grup de corresponsals. Amb aquesta figura les joves s'activen i s'impliquen a l'àrea de joventut, permetent en alguns casos trobar una porta oberta per engegar projectes propis i/o aprendre a valorar el seu entorn a través d'una feina voluntària. Sota la paraula «corresponsal» s'amaga una gran varietat de pràctiques i implicacions diverses del jovent, que arriba a reinterpretar el seu paper.

També cal assenyalar, que començar a participar en qualsevol àmbit convida a ampliar la participació a altres aspectes/espais/associacions/iniciatives. Així trobem que moltes de les persones entrevistades condensaven un conjunt d'implicacions relacionades entre sí, amb les seues vides, els seus gustos i interessos diversos.

*[J]o en 4t de la ESO encara era **mediadora**² i era **delegà**, no podia tindre res més en el, el currículum, i bueno, vaig entrar al món de corresponsals un poc, no em vaig apuntar, mosatros diguem de de broma que jo era la garrapata, perquè anava a tot però no era res. I realment jo soles he fet un any de **corresponsals** perquè 4t de la ESO jo estava implicà en tot, ahí no havia nascut [el Projecte] ni res, però estava implicà en tot, junt a la meua amiga Mireia* i en 1r de Batxiller va ser que vaig*

²La figura de mediadora forma part de programes implementats per a la resolució de conflictes entre iguals als instituts.

decidir apuntar-me i és el únic any que he fet. I eixe any va nèixer [el projecte].

ED2, 18 anys *nom fictici

L'exemple d'ED2 il·lustra amb humor una realitat que de formes diferents es repeteix en altres joves entrevistades. Per al seu cas, la implicació com a delegada de classe, ser mediadora a l'institut, les amistats que eren corresponsals i el projecte que acabaren engegant s'entremesclen en un *contínuum*.

2.1.3. Amistats i referents

Altra via d'accés comú a una iniciativa participativa son les amistats o persones referents que s'admiren (germanes i germans majors, joves de més edat del municipi...). A vegades, la implicació a un projecte pot fonamentar-se en els llaços d'amistat previs que uneixen a la persona amb les altres joves que ja en fan part.

(...)[H]abía una gente joven que era gente que lideraba, que se llevaba, que hacía cosas de verdad, ¿no? que es esa generación que ahora tendrá... No sé cuántos tendrá, no sé, 30-35 años que vivieron jóvenes pues creo que el 15-M ¿no? pues ese tipo de cosas que pasaron que dieron una continuidad a todo lo que pasó antes ¿no? que, o sea a todo lo que la juventud que ahora mismo tiene 50 años, 60 años, hizo y que a la vez ¿sabes? (...). Ahora mismo yo tengo a esos referentes, que veo por mi pueblo, que me acuerdo perfectamente de las pintas que llevaban en el 2011, pero...

EE1, 20 anys

Eeeh, en certa part pues, no sé, és un projecte en el que estan també els meus amics, i pues jo vaig acceptar per això, perquè estaven ells, perquè...(...)

ED3, 16 anys

Com veiem a l'extracte d'EE1, part de la seua motivació o del seu anhel participatiu (ella parla en termes d'activisme) prové de l'exemple de les generacions anteriors. Aquesta mateixa jove, citada més dalt del document, havia accedit des de menuda a espais d'educació no formal i presentava una

llarga trajectòria d'implicacions diverses. Enllaça el seu discurs participatiu amb l'activisme polític, el desig de canvi, i en aquesta mateixa línia, agafa com a referent a les generacions anteriors que podia veure pel poble de menuda. Un entorn proper amb referents, més enllà d'amistats i familiars, també d'altres generacions, apunta cap a elements propulsors de l'activisme, de teixits de societat civil que permeen sobre els imaginaris de transformació possible de la joventut.

Amb el que hem vist al llarg de l'apartat 2, podem afirmar que no hi ha una via única d'entrar però sí existeixen certs facilitadors. Participar des de menudes a espais d'oci alternatiu i educació no formal afavoreix l'entrada en un món que transcendeix la rutina de l'educació obligatòria i del simple lleure. L'accés de tècniques de joventut als centres educatius suposa un pont entre l'educació obligatòria i el voluntarisme. Estar organitzades a una associació per una causa comuna pot convidar també a organitzar-se més enllà. Simplement estar amb els amics i amigues amb els que passen el seu temps lliure és ja un reclam. La possibilitat de tindre espais de socialització propis on compartir amb iguals ja suposa un terreny idoni per convidar a la participació. Moltes de les formes exposades anteriorment es poden donar simultàniament en una sola persona.

3. Els diversos graus d'autonomia a les experiències de participació

En aquest apartat tractarem de seguir als discursos de les informants al respecte de la ideació que va engegar el projecte del que formen part o l'activació que els va fer participar. Desglossarem els casos en funció de la creació més o menys autònoma de les seues iniciatives per a després detallar com s'organitzaren per tal de posar-les en pràctica (materialitzar-les). Aquest seguiment dels casos estudiats es farà de la mà dels deu punts en què l'Estratègia Valenciana de la Joventut (2019) desglossa la participació. Aquesta ferramenta, de fet, va ser pensada per poder avaluar les fites de les joves des de l'àmbit del treball local de les tècniques de joventut.

Taula 2. Nivells de la participació desglossades a l'EVJ (2019)

Nivell 1. Contacte

A través dels mecanismes professionals d'interlocució, s'estableix contacte amb les persones joves que seran usuaris o receptors de la mesura, per incentivar la seua presència.

Nivell 2. Informació

Les persones joves disposen d'informació detallada de tots els elements, recursos i continguts relacionats amb la gestió i execució de la mesura.

Nivell 3. Opinió

Les persones joves opinen (i la seua opinió és tinguda en compte) sobre la mesura, prenent com a punt de partida la informació de què disposen.

Nivell 4. Proposta

Les persones joves realitzen propostes sobre els continguts o execució de la mesura, per planejar-la, per millorar-la o per adaptar-la a les seues necessitats o interessos.

Nivell 5. Decisió

Es genera un espai de codecisió, de manera que les opinions i propostes dles persones joves es tradueixen en capacitat real de conduir el sentit de la mesura. Per fer-ho de manera equilibrada, cal generar, ni que siga informalment, un grup o comitè de gestió o un consell de participació, si es tracta d'un projecte de certes dimensions o d'un equipament.

Nivell 6. Normes

A partir de l'experiència participativa, les persones joves col·laboren en la creació de normes o reglaments de funcionament, que regulen l'execució de la mesura, el funcionament del servei, les condicions d'ús, si es tracta d'un equipament i, en termes generals, les pautes i garanties de participació.

Nivell 7. Disseny

Les persones joves ja no prenen part en les decisions d'un projecte donat, sinó que elaboren per si mateixos el projecte, que pot ser una part de la mesura o, fins i tot, el seu disseny complet.

Nivell 8. Cogestió

Les decisions tenen conseqüències: les persones joves assumeixen responsabilitats concretes de gestió, compartint aquesta capacitat amb altres joves o col·lectius, amb altres entitats o organitzacions o amb els professionals de joventut corresponents.

Nivell 9. Gestió parcial

Les persones joves assumeixen la gestió completa d'una part del projecte o mesura, que queda completament en les seues mans i que es complementa amb la resta del projecte o mesura.

Nivell 10. Gestió completa

La gestió del projecte o mesura recau completament i amb tota la responsabilitat en les persones joves.

Font: EVJ, 2019: 76

L'estratègia marca un seguit de nivells, a mesura que avancem des del nivell 1, les pràctiques són més autònomes. La variació dels casos en relació amb aquesta escala abans mencionada ens du a dividir-los en blocs: comencem per les idees «més autònomes», que han assolit fins als nivells 8, cogestió i 9, gestió

parcial; seguim amb les iniciatives de corresponsals que han assolit fins als nivells 6, de creació de normes i 7, de disseny conjuntament amb la tècnica, de les seues iniciatives i, finalment, tractem els casos dels Consells Joves locals, on els joves assumeixen elements d'organització i prenen decisions però sense partir de la iniciativa pròpia. Els Consells constitueixen formules complexes, òrgans de representació de caràcter oficial, l'interlocutor vàlid per a l'administració en tot allò que afecte els joves en l'àmbit local i, per tant, una formula de participació institucionalitzada. És per això que resultava imprescindible incorporar-los com a objecte d'estudi.

Tenim en consideració que la diferència d'edats i d'experiències participatives de les joves participants i dels grups que componen no permet homogeneïtzar totalment els casos tractats. La participació és ací entesa com un procés i l'escala plantejada a l'Estratègia Valenciana de Joventut dona compte dels diferents estadis en què es troba cada grup. No hi han «millors» o «pitjors» iniciatives, més bé ens trobem amb grups i propostes en estats diversos que anirem mostrant en aquest apartat.

3.1. Cap a l'autogestió de projectes

Hi ha dues experiències entre les identificades i estudiades que assoleixen un grau d'autogestió juvenil raonable malgrat que no apleguen a assolir el nivell 10. Barallen, així doncs, els següents nivells de participació:

Taula 3. Nivells articulats a les experiències identificades com a altament participatives.

Nivell 7, Disseny: <i>Les persones joves ja no prenen part en les decisions d'un projecte donat, sinó que elaboren per si mateixos el projecte, que pot ser una part de la mesura o, fins i tot, el seu disseny complet.</i>
Nivell 8 Cogestió: <i>Les decisions tenen conseqüències: les persones joves assumeixen responsabilitats concretes de gestió, compartint aquesta capacitat amb altres joves o col·lectius, amb altres entitats o organitzacions o amb els professionals de joventut corresponents.</i>
Nivell 9 Gestió parcial: <i>Les persones joves assumeixen la gestió completa d'una part del projecte o mesura, que queda completament en les seues mans i que es complementa amb la resta del projecte o mesura</i>

Font: EVJ

En aquest apartat presentarem dos dels casos estudiats. El primer, sorgit des d'un institut i gestat quan totes les integrants eren menors: Desenllaçant. La segona iniciativa la conformen joves, majors d'edat, que en la seua majoria pertanyen a la mateixa associació. Engugen la iniciativa estudiada al marc que els possibilita l'espai jove i la tècnica de joventut del seu municipi.

3.1.1. Desenllaçant: idea i desenvolupament de l'acció amb suport extern

A.: Buah, pues va sorgir perquè com érem corresponsals, el grup de Desenllaçant són corresponsals de l'institut, que és com una guia eh... Que connecta els (...) projectes i tot lo que vulga fer la Llar, ho connecta en el institut i pues els joves que s'interessen és també una connexió que tenim, que nosaltres donem veu a la Llar en el institut i a la Llar de l'institut, i pues com mos van demanar de fer xerrades, bueno, mos van demanar i nosaltres també volíem, fer xarraes informatives per les classes de la ESO i clar, vam vore que fer xerrades classe per classe son com 8 cursos per cada curs, són moltíssimes classes, entonces...

E:...A l'institut d'ací?

*A.: Sí, sí, en el institut d'ací de Bellreguard. Entonces, clar, vam dir ¿com ho fem per a que siga més didàctic i que **no siga tan...avorrit**, per que si tu vas a una classe a fer la xarrà del siglo no va a escoltar-te ningú, t'escolten 4 persones i ja està. Entonces [nom del jove], el nostre amic, va dir "vale, i si fem un programa?" va eixir aixina, i clar, nosaltres "estàs loco, com nem a fer a un programa i d'on traem les càmeres i guions i tot..." un desastre, total. Después vam estar eixe dia diguent bueno, nem a vore com ho podem fer. En la següent reunió, perquè mos reuníem tots els divendres ací, vam dir "vale, anem a intentar formar esta idea" pues vam posar nom, que va ser Desenllaçant, porque tratem temes i pues debatim, entonces és com desenllaçar un poquet els temes estos que son pues com el de feminisme, el lgtb, addiccions i drogues, (...) addicció al porno, també tratem en la segona temporà...(A) partir d'ahí pues ella (la tècnica), gràcies a [nom de la tècnica] va sorgir tot perquè*

clar, sinó tinguérem a ella pues no haguérem tingut pues al que mos grava al que, al de postproducció, a les càmeres, (...) i pues gràcies a [nom de la tècnica] i a, pues això, implicar-nos nosaltres en que volfem fer això, va sorgir. I...això és, aixina va sorgir.

ED1, 20 anys

[E]n 4t, ja vam fer moltes xarrades i tot, vam fer moltes xarrades LGTB, inclús als de la nostra edat, vam anar a les classes i vam fer xarrades. Però en primer vam decidir, mira, no anem a fer xarrà, de fet, va ser idea de [nom del jove].

ED2, 18 anys

Aquest grup divers, amb edats que varien entre els 16 i els 20 anys, va començar a prendre forma i entitat pròpia fa més de dos anys, quan totes les integrants estaven al mateix institut i la majoria d'elles eren corresponsals. Anteriorment, des d'eixa figura de corresponsals, havien començat a donar xerrades de sexualitat al seu institut, després d'haver sigut formades per professionals en la matèria³. Però, com il·lustra especialment l'extracte de l'entrevista d'ED1, van voler canviar aquesta dinàmica proposada inicialment per la tècnica de joventut. Una de les persones del grup va suggerir crear un programa, un format audiovisual que es convertira en material per poder difondre amb més facilitat els temes que els interessaven tractar amb altres joves a l'institut. I, tot i que al principi no cregueren que això fora possible de produir per una manca de mitjans, la idea va prendre forma amb el suport i la bona predisposició de la tècnica. La seua figura resulta indispensable però el projecte que du a terme el grup ja no parteix d'ella, que es torna en una ferramenta útil a la disposició de les joves. Elles visibilitzen una problemàtica, una necessitat d'informació que siga capaç d'arribar a la joventut, elaborada des d'un punt de vista jove.

Així, podem observar que el naixement d'aquesta idea i el procés pel qual se li dona forma parteix del grup de joves. L'activació d'aquests joves i l'enfocament en la formació de pensament d'altres joves és difícil de separar de diferents elements que han propiciat la seua implicació: assumir rols de delegades, ser/tindre amics i amigues que foren corresponsals, fer ús de l'espai jove del

³Formacions facilitades per la tècnica de joventut.

poble... Tot plegat, són elements que s'interrelacionen i que podem afirmar que crearen un clima propici per al desenvolupament d'idees pròpies. Amb l'exposat, podem assegurar que el grup compleix el punt 7 de l'EVJ: elles ideen i dissenyen el projecte que després faran.

Ara bé, per explicar perquè adscriuem aquest cas als nivells 8 i 9 de l'escala de l'EVJ hem d'extreure dels seus discursos la forma en que es van organitzar, com va ser el procés de dur endavant aquest projecte.

*Pues... Un paper molt important, perquè sense ella no haguérem pogut fer ni la primera temporà i molt menys la segona, però es que a la vegada era com un suport que teníem, un **suport extern al grup** que teníem nosaltres, de eh... Jo era com uno dels pilars, però es que ella també, ella també i... I és que sense ella no haguérem pogut fer res, la veritat, per molta voluntat que nosaltres tinguérem, **no teníem els recursos**.*

ED3, 16 anys

Podem observar com aquesta informant fa una visible separació entre la generació de la idea i el paper de la tècnica, tot i que la contempla com indispensable per a l'execució de la idea. La seua figura està més bé concebuda com a facilitadora, agilitzadora, aconseguidora dels recursos necessaris per a la materialització de la idea. Però és el grup el que fa l'esforç creatiu i de treball per a treure endavant el projecte. Ella va mediar per obtenir subvencions o els permisos necessaris (no oblidem que quan va arrancar el projecte, la majoria del grup eren menors d'edat).

[nom de la tècnica] no, estava en algunes reunions, sí que...per exemple, ací, la Llar obri crec que a les 17h, pues nosaltres ens quedàvem, quan acabàvem de l'institut, que acabava a les 14h, nos quedàvem ací i això i pues a lo millor teníem 3 hores nosaltres a soles, eh, començàvem a parlar d'això, dinàvem junts, seguíem en lo dels guions, a [nom tècnica] sí que li preguntàvem quan venia a les 17h coses i tal no sé de què opines d'açò, perquè clar, nosaltros som molt explícits i clar, va dir, vale... Ella és la que com nos posava els peus en la terra.

ED1, 20 anys

Als discursos de les persones joves entrevistades per aquest cas, detectem un alt grau de compromís i autonomia a l'hora de realitzar el projecte audiovisual que es van proposar. També veiem una variació en els rols i compromisos conforme la iniciativa es va desenvolupant i agafant més forma. En un moment inicial, transmeten un treball al uníson i un compromís amb el projecte prou repartit entre les persones del grup, de forma no massa diferenciada i prou horitzontal. No obstant, els interessos, habilitats i dedicació de cadascú varien a mesura que avança el temps: hi ha persones més dedicades a l'elaboració dels guions i el discurs que han de transmetre mentre altres es bolquen més als estudis (una bona part estava cursant segon de batxiller) o aporten en un sentit més de suport i logística.

El primer any, per exemple, estàvem prou més implicats que en el segon. En el primer pues sí podíem reunir-nos mínim cinc de sis, tots els divendres pa fer guions sobretot (...)...De totes formes, en la primera temporà, ja et dic, el dia anterior a la una i pico, encara estava fent jo videocridà en (el company) per a acabar els diàlegs, però bueno...però la segona ja, com no sé qui són de...Del batxiller científic, i no tenen tant de temps pues sí, jo podia traure més temps i [nom company] també, entonces, per exemple, [nom company] i jo mos vam encarregar més dels diàlegs, eh, después [nom companya] i Cristina [nom companya]es van encarregar més de lo del crowdfunding i de tot això (...) Eh... Después de la vestimenta i tot i buscar i pues lo de la postproducció sí, cada uno s'encarrega d'una cosa diferent.(...) A vore, n'hi han alguns que han posat més que altres, però bueno, sempre passa en tots els projectes.

ED1, 20 anys

El nivell de responsabilitat i autonomia que assumeixen respecte al projecte és molt gran, arribant a gestionar molt més que el desenvolupament i execució de la idea. No obstant, en diversos moments de les entrevistes, s'ubiquen rols i compromisos distints per part de les joves que formen el grup. Així mateix, apreciem en aquesta informant una capacitat reflexiva sobre la realitat particular viscuda. Accepta la desigual implicació del grup com un característica extensible a qualsevol projecte que es plantege.

En definitiva, trobem en aquest cas un exemple d'autonomia d'acció per part de les joves i un alt compromís que es demostra amb l'assumpció de responsabilitats. També emergeix la capacitat de gestió davant diversos graus d'implicació a cada moment, entenent que la disposició pot variar per necessitat de dedicar temps als estudis.

3.1.2. Joa Fest: portar una idea a la pràctica

Vale, esto empieza a raíz de un curso de la EJE⁴ que se dio en primavera, en Pascua, que en este cursito, se hizo que el proyecto final fuese solucionar un problema de la ciudad, y a mí me tocó pues saber por qué los jóvenes no acudían a las actividades que proponía el ayuntamiento, entonces yo hice ese trabajo y dije, pues bueno, ya he hecho el trabajo, ¿por qué no continuarlo y ponerlo en práctica? Y entonces me puse en contacto con [nom de persona de contacte amb la tècnica] y ella fue la que me llevó a juventud, y de juventud conocí a [nom de la tècnica] y [nom de la tècnica] ya la lió parda.

EB3, 19 anys

Pues le informé [nom de la tècnica] a una persona de la asociación, del TDAH y luego ya de ahí nosotros fuimos a la reunión con [nom de la tècnica] y ya [nom de la tècnica] nos informó de todo. Y ya luego surgió esto, porque por lo menos lo que es el Lunatics, que sería como la juventud de aquí...eh... Está medio muerto.

[...]

Estamos ya aburridos de no tener donde ir a reunirnos a jugar juegos de mesa, o hablar o hacer lo que sea, porque es que nunca se hace nada, y el único parque público que hay aquí, el único decente y que no nos queda a media hora caminando, lo cierran como a las 9 de la noche y... No tienen mesas en condiciones, entonces jugamos siempre en el césped. Y como cerraron esto de aquí, pues también nos dolió, porque era como

⁴Escola de Joves Emprenedors (EJE)

el único momento en el que podíamos hacerlo así de vez en cuando, y lo cerraron entonces fue como... Okay. Para una cosa que ponen que se hace bien, lo quitan. Entonces así es como... Como no hay nada y ya estamos tan aburridos, tenemos la oportunidad de hacer algo, vamos a intentarlo.

EB1, 20 anys

En aquest cas, es tracta d'un grup d'amics que connecten, entre altres coses, per formar part de la mateixa associació. També tenen un passatemps comú: els jocs de taula. La llavor per engegar un projecte la fica una de les integrants del grup, EB3, després de cursar una formació que facilita l'ajuntament i que la impulsa a buscar recursos per a l'acció: primer a la mateixa associació de la que fa part i després, a través de la presidenta de l'associació, es connecta, ella i el grup, amb la tècnica a l'espai de joventut del municipi. Un espai que altre dels informants qualifica com «mig-mort». El grup es reuneix a sovint per a jugar a jocs de taula i no compten amb un bon lloc on fer-ho, ho fan a un parc que tanca prompte. Tenen una necessitat i ganes per activar i activar-se, així que, amb l'incentiu de la tècnica de joventut que els dona suport, decideixen muntar un «festival de jocs de taula i rol» al local de joventut del seu municipi per vore si aquesta afició també pot ser compartida per més persones joves del seu entorn.

La idea parteix de joves que ja estan organitzats a una associació, que tenen un vincle per interessos comuns d'una condició (el TDAH) i d'una afició (els jocs de taula i de rol). A més fan una avaluació crítica de la realitat que els rodeja: la inactivitat del seu municipi costaner, enfocat més al turisme que a la població que l'habita tot l'any, el buit d'oci alternatiu al consum i a la festa...

Pero salió a partir de ahí pues porque nos gustan los juegos de mesa y sabemos que aquí en Denia, por lo menos, gran parte de la juventud de aquí, eh... Es más de estar en casa o tal, porque hay mucho guiri en verano y... entonces... y cuando no hay fiesta fiesta no se suelen reunir mucho. Y en invierno está casi vacío porque está todo el mundo estudiando, y la gente de más o menos de mi rango de edad, de entre 19 y 25 o 26, o está trabajando o está estudiando en Alicante o está estudiando en Valencia o en otros sitios porque tampoco hay mucha variedad de estudios aquí en Denia.

EB1, 20 anys

Més enllà d'ells mateixos com a grup, pensen en l'activació del municipi. La iniciativa del festival de jocs de taula i de rol, que anomenen Joa Fest encara no ha complert l'any. Van estar planificant-la i organitzant-se durant mesos i aquest estiu ha vist la llum per primera vegada, donant vida a l'espai jove del municipi. La seua situació, encara que en un sentit d'iniciativa i autonomia, pugui semblar a la de Desenllaçant, és ben diferent per molts motius. Per començar, la iniciativa plantejada va dirigida a l'organització d'un esdeveniment, amb l'expectativa de poder fixar-lo al calendari anual del poble en eixes dates on el que sembla més important és el turisme. Després, també hem de tindre en compte la situació diversa del grup organitzador, donat que una bona part d'ells i elles, totes majors d'edat, tenen treball o treballen i estudien. Amb aquest dos apunts, podem afirmar que per la naturalesa de la iniciativa així com la condició de les que l'engeguen, no es dona un compromís tan exigent com el cas abordat més amunt.

Dit açò, el nivell d'autonomia organitzativa i repartiment de tasques és evident. És el grup qui gestiona bona part de la iniciativa, excepte en el que es refereix als requeriments legals i burocràtics que comporta: aquesta serà una funció que adoptarà la tècnica de joventut qui, a més, connecta al grup amb la regidoria de joventut de cara a rebre una major implicació institucional.

Yo es que no sé, me parecía un poco feo salirme [al empezar con un trabajo de media jornada], cuando ya estaba todo planeado, entonces decidí seguir ayudando, y tampoco me costaba tanto, así que, no sé, estaba a gusto, así que lo seguí haciendo igualmente, aunque no pudiese ir a las reuniones y todo eso, seguí informándome de cómo iba el proyecto.

EB3, 19 anys

Que todo, es que muchísimo es gracias a [nom de la tècnica], porque era toda la que manejaba la burocracia.

[...]

Por ejemplo, cuando [otra compañera] no trabajaba, era como la que llevaba la... La batuta en las reuniones. Hasta que empezó a trabajar y un poco, esa cara visible del proyecto, fui yo porque

es que, de repente me dijo [la técnica de juventud]: "oye, que hay reunión con el concejal, vente".

EB2, 27 anys

Un element que connecta a aquests joves majors d'edat amb l'espai de joventut és la figura d'ambaixadors, sota la que almenys un dels integrants del grup es troba i que espenta l'organització per tal de ficar aquesta iniciativa en comú a un congrés internacional de joventut. En resum: el grup d'amics, l'associació, l'afició comuna pels jocs, l'espai jove, la figura d'ambaixador, el buit d'oci alternatiu al municipi, etc., provoca que aquest projecte vaja prenent forma i les persones joves que l'integren desitgen la seua realització i continuïtat en el temps. Ells i elles plantegen la iniciativa, tenen una gestió parcial de l'esdeveniment a l'hora que existeix una responsabilitat de la tècnica que cogestiona junt al grup l'esdeveniment.

3.2. Proposta, presa de decisions i regles del joc

Taula 4. Nivells articulats en les iniciatives de participació mitjana

Nivell 4 Proposta Les persones joves realitzen propostes sobre els continguts o execució de la mesura, per planejar-la, per millorar-la o per adaptar-la a les seues necessitats o interessos
Nivell 5 Decisió Es genera un espai de codecisió, de manera que les opinions i propostes de les persones joves es tradueixen en capacitat real de conduir el sentit de la mesura. Per fer-ho de manera equilibrada, cal generar, ni que siga informalment, un grup o comitè de gestió o un consell de participació, si es tracta d'un projecte de certes dimensions o d'un equipament.
Nivell 6 Normes A partir de l'experiència participativa, les persones joves col·laboren en la creació de normes o reglaments de funcionament, que regulen l'execució de la mesura, el funcionament del servei, les condicions d'ús, si es tracta d'un equipament i, en termes generals, les pautes i garanties de participació.

Font: EVJ

3.2.1. Corresponsals / Camp de voluntariat a Els Ports

Sí, pues hem fet camps de voluntariat, en este cas, eh, natros n'hem fet tres, uno el vam fer entre primer i segon de la ESO i a

classe venie [la tècnica] i pues mos preguntave quins recursos volíem treballar i en què mos volíem més enfocar, i natros vam decidir la residència que n'hi ha per a majors allí a Vilafranca i durant eixos dos anys anàvem allí i fèiem activitats amb les persones que estaven allí a la residència, també vam anar alguns dies que feien teràpia amb gossos, eh, allí fan, una vegada al mes fan el Cumpli-mes que celebren el cumple totes les persones que han fet els anys eixe mes, i anàvem allí algunes vesprades, i passàvem temps allí i natros apreníem de la gent d'allí i ells també aprenien noves activitats i mos ho passàvem molt bé junts.

EF2, 18 anys

Aquesta iniciativa es diferencia de les anteriors perquè, entre altres coses, no parteix de zero amb el grup de joves sinó que forma part del pla d'acció als instituts que plantegen des de l'àrea de joventut. Es tracta d'un pla obert i les joves entrevistades van participar de tot el que s'emmarca dins d'aquest pla. Per començar, elles són corresponsals i col·laboren activament amb totes les iniciatives de joventut. No participen d'una única cosa concreta, sinó que formen part activa de cada projecte plantejat. Entre aquests iniciatives, una que té seguiment durant els quatre cursos de l'educació secundària obligatòria és el camp de voluntariat basat en l'Aprenentatge-Servei. Cada any la tècnica, a l'horari de tutories, exposa a classe el sentit del voluntariat i a partir d'aquest punt el que passa transgredeix les aules. Les joves co-dissenyen amb la tècnica activitats per realitzar-les amb diferents col·lectius, que en aquest cas són la gent gran a la residència del municipi i la xicalla. Les joves trien, proposen i són escoltades.

A vore, pues lo que més importància li donaria jo és el camp de voluntariat que vam fer l'any passat, però he fet un muntó d'activitats (...) Des de 1r d'ESO hasta ara, moltes.

EF3, 16 anys

Al que es refereix aquesta informant és a tota una sèrie d'accions planificades per les joves per a realitzar-les en un dels pobles de la comarca quan apleguen a l'últim curs de secundària. La planificació ja es fa fora de les aules i impliquen també a grups de joves que anys anteriors han fet el mateix per a poder

transmetre-ho a les més joves. Prenen responsabilitats i decisions respecte a allò què és millor fer, com i quan.

Però sí que, natros teníem moltes ganes quan vam vore el vídeo que van fer les d'un any més que natros que...Perquè antes, sí que és veritat que antes se feia com a pobles diferents. A lo millor en un dia canviaven a dos pobles i anaven fent una activitat a cada poble, però, l'any passat vam decidir quedar-se sols a un poble pa' aixina com, crear més confiança en els xiquets, perquè al final el últim dia com vam estar tots els dies jugant en els xiquets ja no volien que mo n'anàrem perquè ja lis va agradar, o als abuelos, que vam aprendre un muntó, a jugar les cartes i eixes coses. Però si mo n'haguérem anat al dia de después pues no n'hi ha temps de conèixer-mos i vam decidir de sols fer un poble.

[..]

I a organitzar moltes coses, a tindre a càrrec els xiquets, perquè nos van firmar una autorització però si se mos matave alguno, ere culpa nostra.

EF3, 16 anys

Al discurs d'aquesta informant es mostra com la incitació a participar d'aquest camp de voluntariat i fer-lo seu es desperta més amb el testimoni que deixa la generació anterior. És un aprenentatge que, facilitat per la tècnica, es transmet de joves a joves i això genera la capacitat de visualitzar-se a una mateixa fent-ho i, en definitiva, tindre un interès perquè es materialitze la participació i planificació més enllà del propi poble, junt altres joves voluntàries de la comarca. A més, l'esforç requerit no és massa gran, segons la seua percepció, la inversió d'unes quantes vesprades durant l'any per a després poder anar allà els pareix un compromís assumible, encara que reconeixen que moltes persones joves es queden pel camí perquè, per diversos motius, no volen tindre eixe compromís.

Un element que tindran en comú amb el següent cas tractat és la participació a trobades de corresponsals a nivell de comarca i de província, un fet que destaquen molt per al seu propi divertiment i ampliació d'amigues i conegudes de la zona. Les corresponsals de la comarca de Els Ports que vam poder

entrevistar, havien sigut corresponsals almenys durant els quatre anys d'educació secundària obligatòria.

3.2.2. Corresponsals de Pego

L'experiència participativa del grup de corresponsals de Pego tractat a aquest estudi només comptava amb un any (un curs) de recorregut. Per tant, les experiències i la ideació d'iniciatives pròpies que ens explicaven a les entrevistes està més limitada que l'anterior cas. És un grup voluntari amb espenta i comença a prendre iniciatives pròpies, ha eixit de l'aula des del primer moment, convidat per la tècnica de joventut, per tal de poder arreplegar les seues propostes en el lloc que el municipi té per a la joventut.

(...) les que treballen en joventut de Pego, van vindre a l'institut per a, en les classes d'entre 15-16 anys, els de quart de la ESO, anaven classe per classe a explicar si volíem treballar en un... Treballar no, sinó implicar-mos en este projecte i, i van explicar un poc tot el que faríem o què faríem pues aniríem allí i faríem propostes per millorar parts del poble per a gent de la nostra edat...(...) I vam fer la primera quedà a Infojove que és un lloc que tenim ací al poble per a que, ahí tota la joventut va i te dediques a fer coses allí i tal, coses com jocs, ping-pong i molta gent va allí totes les vesprades i bueno, pues vam quedar allí un dia tots els corresponsals i tal per a, bueno, poder conèixer-nos i explicar un poc tot el que anàvem a fer. Eixe dia vam estar un poc parlant sobre què podríem... Quines millores podríem posar pa' al llarg de l'any 'nar quedant i, i, i com es diu, tractant-les sinó...

EA1, 16 anys

Pel que analitzem de les entrevistes, aquest cas, dins de l'escala de l'EVJ, es trobaria entre el nivell quatre i el cinc. Les persones joves realitzen propostes entorn a les activitats que omplin de contingut l'espai de joventut i també llancen propostes de millora respecte al poble (4). Dins d'aquest espai de posada en comú el grup format de corresponsals pren decisions entorn a les activitats que realitzaran i el que necessiten.

A vore, no és com un temps de i ara tenim que fer, no, mosatros, ara a l'estiu, com n'hi ha més temps lliure, mosatros intentem fer més activitats o més propostes, mosatros també no quedem sempre perquè... és com que cada, per hivern cada un té pues els seus estudis i tot i pues tenim menos temps, però quedem a un... eixos temps quan acordem nosaltres quedar i, entonces ahí ja sí que estem pues una hora o dos, la que faja falta per a ella actualitzar-mos de tota la informació, i mosatros ja pues adaptar-mos a tot [.]

EA1, 16 anys

Al discurs d'aquesta informant, molt semblant a l'altra persona entrevistada per aquest cas, trobem un interès i una iniciativa, que s'emmarquen dins de les línies que mostra la tècnica. També n'hi ha espai per a la seua creativitat, especialment de cara a la difusió —propòsit explícit de la figura de corresponsals—, en experimentar altres maneres per poder arribar al jovent local.

Pues ha sigut preparar unes quantes activitats, també hem fet una tipo, eixir per el carrer en les motos anunciant un acte que anàvem a fer ací dels videojocs. (...) Les xiques que tenim al grup van dir que podríem anar per les motos en un bafle dient el acte que n'hi ha.

EA2, 17 anys

[H]em fet la motomami, que és una idea que mos va eixir a nosaltres i era, eh, va n'hi haure una cunya i en les motos vam anar per tot el poble, en la cunya per a que, com si fora el afillador[.]

EA1, 16 anys

Aquesta acció informativa, destacada per les dos informants, sembla que va ser un punt d'innovació i diversió respecte a com feien les coses, amb la recompensa de l'èxit de convocatòria. En general, podem apreciar que aquest cas s'emmarca dins dels paràmetres de corresponsals, que amb només un any de trajectòria, queda delimitat a les tasques d'informació i difusió entre el jovent, entre l'espai de joventut i els instituts, tot i que es generen espais per a la codecisió.

3.3. Els Consells Joves

Taula 5. Fonaments normatius del Consells Joves

*La participació de les associacions juvenils en la vida social, econòmica i política es canalitza a través dels consells de joventut, regulats per la **Llei 15/2017**, de 10 de novembre, de la Generalitat, de Joventut de la Comunitat Valenciana . Esta Llei estableix que els **consells locals de joventut són els òrgans de representació de la joventut valenciana associada i l'interlocutor vàlid per a l'administració** en tot allò que afecte els jòvens en l'àmbit local.*

Font: EVJ

Pel que fa als Consells de Joventut Locals, no els hem encapçalat segons l'escala de participació de l'EVJ, perquè consideràvem que no es tracten d'iniciatives que sorgisquen dels grups de joves entrevistats, sinó que més bé son la continuïtat d'un llegat que les precedeix com a pràctica de participació juvenil institucionalitzada. S'impliquen i acaben formant part de les Comissions Permanents dels seus Consells perquè duen temps participant del teixit associatiu dels seus municipis. Elles són el relleu generacional i les següents a garantir que hi haja una successió que seguisca amb la tasca de representativitat del Consell.

Val, jo primer vaig entrar, vull dir, vaig participar en les assemblees i en diferents activitats del Consell, com a representant de la meua associació, que és [nom de l'associació] i després de un temps el, eh me van, com veien que estava motivat me van proposar col·laborar en diferents activitats, en l'organització de diferents activitats, i quan el president, que era de la meua entitat, s'ho va deixar, em van oferir que jo podria entrar per a la pròxima comissió permanent que és la junta directiva, perquè com sols pot haver un membre de cada entitat. I és entonces quan vaig entrar, com a tresorer, en febrer d'enguany.

EC2, 20 anys

Amb aquest informant podem detectar trets bàsics i comuns entre Consells de Joventut. Formar part d'algun tipus d'associació és un element essencial per a poder participar al Consell, donat que la seua funció és ser l'òrgan representatiu de les diferents associacions juvenils del municipi i, com diu a la llei 15/2017,

l'interlocutor vàlid entre aquestes i les administracions. Els Consells són, per tant, espais normatius, institucionalitzats, amb regles donades que els seus integrants han d'aprendre per tal de formar-ne part.

Sí, en el Consejo estamos las asociaciones de Quart que quieran y que puedan por requisitos, bueno, normalmente pueden todas. Pues están emmm, representadas en el Consejo con un máximo de dos personas por asociación creo que es, y después está, dentro del Consejo... Bueno, en el Consejo están muchísimas asociaciones, eh... Juniors, FADES, Casas de Juventud, Esplais, muchísimas, que se dedican, que tienen una sección joven o que se dedican y van para la juventud. Entonces en el Consejo están representadas y hacemos diversas actividades...(...). Y nosotros hacemos diversas actividades, pues tenemos nuestros propios reglamentos internos, nuestra forma de funcionar, por ejemplo, por el 8M hacemos cosas, por el 25N, por el mes del Orgullo, cosas que representan a la Juventud y cosas para juventud, como es Setembre Jove, que al final es una actividad bastante juvenil.

EE3, 17 anys

Així com observem l'espai normatiu al que participen, també és cert que les i els joves que formen part del Consell, si són vistos des dels deu punts plantejats a l'EVJ, arriben a assumir els nivells més alts de participació: la cogestió (8) i la gestió parcial (9) de la organització. Són responsables de dur endavant accions per a fomentar l'associacionisme local així com generar visibilitat sobre temes que consideren rellevants. Es reuneixen autònomament i sostenen l'estructura de la que formen part, tot i que de cara a la feina administrativa que han de fer també tenen l'ajuda de personal tècnic de joventut, bé siga per obtindre informació o agilitzar tràmits administratius per a les associacions, com puga ser l'obtenció de subvencions. No obstant, tornant a l'EVJ, els Consells Joves no serien espais de creació pròpia de normes (nivell 6) ni de disseny (nivell 7). Els i les joves que participen als Consell poden revisar les normes per a modificar-les, així com implementar noves idees sobre les funcions bàsiques adscrites als consells, però parteixen d'un òrgan ja creat, que elles re-pensen i reformen d'acord a les necessitats que detecten respecte a la seua realitat.

N.: Pues eh, ara estem reformant els estatuts que són de principis de la democràcia; aleshores és un poc, molt antiquat. Volem transformar-ho i adequar-ho a la nostra, a la nostra època, que els canvis se noten, que hi haja una fomentació de la participació per a que totes les associacions estiguen dins, volem ampliar els requisits per a que totes les associacions del poble estiguen dins i no per seccions [.]

EE2, 18 anys

Els Consells Joves són espais d'aprenentatge de cara al que és la democràcia representativa, llocs on assolir responsabilitats i entendre els mecanismes institucionals per fer incidència sobre la realitat local. Tenen un fort sentit polític i les persones que en formen part s'enfoquen en la necessitat organitzativa del jovent per tal de ser un actor rellevant en la presa de decisions que li afecten, tenint, així, una veu pròpia capaç de transcendir al món institucional.

4. El sentit de la participació per a les persones joves: què és, per què ho fan i què suposa participar.

Si ens preguntem del per a què, Romero, Quirós i Buxarrais plantegen que «participar per a afrontar (i transformar) col·lectivament el que ocorre en el nostre context pròxim, convertir-nos en protagonistes comuns dels canvis que percebem com a necessaris sobre la base de les problemàtiques que percebem com a injustes. En definitiva, participar en la construcció del comú i de formes de convivència basades en l'equitat i la justícia social; és a dir, del caràcter democràtic de la societat.» (Romero, Quirós i Buxarrais, 2021). Les dimensions interrelacionades d'aquesta definició inclouen el protagonisme infantojuvenil (Gaitán i Liebel, 2011), la cerca d'una veu pròpia (Couch, 2019) i l'empoderament col·lectiu juvenil (Rojas, et al., 2018) per transformar la realitat social (Basagoitti i Bru, 2002).

Són moltes les recerques que destaquen els efectes positius de la participació en la identitat de les persones adolescents i joves, inclosa la visió d'u mateix com a ciutadania activa amb una connexió forta amb la comunitat. Constance Flanagan et al. (2004), per exemple, destaquen el potencial positiu de la participació adolescent en especialment quan aquesta es dona en contextos heterogenis i de diversitat. També s'han destacat els impactes psicològics gràcies a la comunicació amb altres persones que permet el desenvolupament cognitiu a través del reconeixement del rol de les altres persones i les seves diferències, gràcies a l'exposició dels sentiments, etc. Ara bé, tal i com demostren Ferreira, Azevedo i Menendez (2012), no tota la 'participació' és intrínsecament bona si no es respecten els mínims per parlar de participació. Branquinho et al, (2019) remarquen com l'interés pels altres i el desenvolupament del pensament crític respecte la societat n'és un dels impactes de la participació que es trasllada a una una major participación en voluntariat i activitats cíviques, així com unes expectatives més positives sobre el futur. Al llarg d'aquesta secció s'aborden de manera articulada els elements que dibuixen el sentit de la participació per a les persones joves.

4.1. Definicions de participació

*Eh, buah... Es una pregunta súper compleja porque al final, también, eh, cada vez que avanzas como en el mundo de la participación te das cuenta de que hay **muchos tipos de participación** y que, eh, los roles van teniendo una importancia distinta. Y creo que al final, siendo muy idílicos, participar es cambio, es, emm, acción, es...Es implicación, igual para mi participar es **implicarte en tu propia realidad** y a la vez la sensación de...eh, ser consciente de lo que, de que necesitamos a, a la red, no sé si me explico, no? ser también cons...participar es también ser consciente de nuestra propia...Como...¿Vulnerabilidad como seres humanos? Como ¿entender que necesitamos a la comunidad para poder vivir? Es como darnos cuenta, en fin, participar a la vez es como **tomar partido y hacer un cambio**, pero a la vez es aceptar que sin participar no podemos como sobrevivir. No sé, se me viene a la mente ahora. Es que, claro, **cada vez cambio de opinión, ¿eh?***

EE1, 20 anys

A totes les persones joves els preguntàrem què significa per a elles participar. Hem obtingut respostes diverses però al mateix temps interconnectades entre sí. Aquesta resposta la donava una informant de molta trajectòria participativa, actualment membre de la Comissió Permanent del seu Consell Jove local. Com altres informants, ella mostrava certa reflexivitat en la seua definició del que és participar, entenent que participar no és una única cosa, que passa per la implicació de les persones alhora que per la presa de consciència de la vulnerabilitat i la necessitat humana de ser en comunitat. No obstant, també relativitzava el que és participar quan afirmava que «sent molt idíl·lics, participar és canvi, acció...», entenent tal volta que aquesta és la intenció encara que eixos no siguen els resultats. Tot i que gastava amb freqüència la paraula participar durant tota l'entrevista, que tenia clar que ella participava, no resultava senzilla la tasca de definició.

La reflexivitat al voltant del concepte de participació era comú entre les joves amb més experiència participativa formal als Consells de Joventut, repetint-se respostes similars entre elles.

*[L]a participació, se pot participar, pa mi, jo la concep, se pot participar de moltes maneres, no? però jo crec que al final, la participació, es que no sabia com definir-te-la. Pues n'hi han moltes maneres de participar, pot ser eh, a través d'una entitat perquè tens les mateixes inquietuds i vols lluitar per una cosa, o jo que sé, o a través per exemple de les eleccions també estàs participant, perquè tu també estàs elegint quin és el govern que tu vols o el que siga. Entonces, jo crec que al final la participació és, eh, **prendre decisions** que tu també consideres que són necessàries a través d'una entitat, o dels teus pensaments o d'acudir a manifestacions. No sabia definir-te participació com a tal, saps lo que te vull dir? Perquè a mi a lo millor per exemple, eh, anar a una Fes jove ⁵sí que significa a lo millor participar, però a lo millor després, anar a les festes d'un barri, igual és també participar però a lo millor una persona ho veu una participació de manera diferent, depén de conforme ho veges, aleshores, no sabia dir-te....Sé que n'hi han molts temes de participació, pues està la **directa, la indirecta, la política, la ciutadana, però no sé definir-te com a tal la participació perquè mos l'hem feta tantes vegades eixa pregunta que mai hem sabut una definició com a tal de participació, sinó que...és un dir "pues n'hi ha ciutadana, n'hi ha política, n'hi ha indirecta, directa i...Però clar, mai ho acabes de definir. Me'n recorde que mos preguntaven "fer un concert, en una no sé què, és participar?" pues depén, si és un concert perquè a lo millor n'hi ha alguna reivindicació darrere pues igual sí, però si és un concert d'unes festes d'un poble pues igual no se considera participació. (...)*** No sé què dir-te la veritat sobre això.

EC1, 27 anys

Resulta interessant observar que com més participen, menys clar tenen el que és participar i més elements donen a la paraula participació. L'experiència participativa extensa condueix a negociar el que entra i no entra dins de la paraula, ampliant-la cada vegada més. Darrere de moltes de les respostes (de

⁵La Fes Jove és la fira de l'associacionisme juvenil que es celebra anualment a Xàtiva.

joves que formen part de Consells) també es mostrava una reflexió col·lectiva al voltant de la praxis participativa i els seus límits.

D'altra banda, les informants que formaven part dels Consells, van ser les úniques a introduir explícitament la participació política i, en especial, la que respecta a la política representativa i institucional. De fet, part del seu dubte respecte a la definició de la paraula, com es reflexa en aquesta altra informant, rau en la relació que té una acció o una iniciativa (com fer un concert) amb la reivindicació política, deixant potencialment fora de l'equació actes festius, excepte si el seu contingut té un transfons explícitament polític.

Podem afirmar que la manera en la que s'acosten al què és participar és (en tots els casos estudiats) indisociable de la seua praxis participativa, guiada, en aquest cas, pel coneixement de les vies institucionals per a fer-ho.

*[N]hi han tantes definicions, de la paraula participar supose, pa mi és com **cedir el teu temps en algo en el que creus** i donar suport a eixe objectiu en el que creus, eh, de qualsevol forma, (...) estar present en eixa associació en la que tu cregues, lo més que pugues, el també, interactuar en gent que creu en lo mateix que tu.... N'hi han tantes formes de participació que no sabia com definir-ho, tindré sols una definició. Sí que està la de diccionari de tota la vida i lo que la llei entén per participar però per a mi és... Prou gran i divers, com per a poder definir-ho d'una manera que toca, d'una sola manera, perdó.*

EC3, 23 anys

Altres tret compartit per informants dels Consells de Joventut locals és el fet de «creure» en la participació d'alguna cosa, que podem interpretar en relació a uns resultats que no sempre són visibles encara que hi haja un esforç invertit i que requereixen «d'un acte de fe» per a que les persones implicades no deixen de participar, vegem o no resultats. També podem relacionar-ho amb el voluntarisme de l'acció de participar, la importància de que participar siga un acte voluntari rebia ecos en la majoria dels discursos de les informants.

*(...) **Implicació**, al fi i al cap t'has d'implicar un poc, ja pa participar perquè si no fiques de la teua part, les coses no tiren per avant, entonces jo diria que implicació.*

EF2

[J]o diria també **implicació**, és com...No sé, tindre pues eixa, ganes de voler fer algo i pues que participar en eixe projecte et faja també no sé, t'aporte a tu algo...Sobre tot per a mosatros va ser pues això, eh... **Teníem ganes** de participar en això perquè sabíem que això mos aportaria pues eh...tindre com...al tindre eixe **altaveu**, pues aportar als demás...Es que no sé com explicar-ho, però aportar als demás informació que saben que ells no saben, entonces és com... A mi m'aportava al menos tranquil·litat, saps? informar de temes que mos ho conten aixina per la cara dos minuts i au.

ED1, 19 anys

Ací farem un incís en les formes generals de respondre a les preguntes, en concret des d'on es pensa. En la majoria d'entrevistes ens trobem un ús altern del «jo» i del «nosaltres», la primera persona del singular i la primera persona del plural s'alternen en funció de l'enfocament de la persona i no necessàriament de la pregunta formulada. Algunes informants eren més tendents a contestar sempre des d'un plural assumit, denotant un fort sentiment de pertinença grupal i un pensament col·lectiu o col·lectivitzat. D'altra banda, reconeixem en aquesta darrera informant termes que es repeteixen a altres entrevistes: *implicació*, gastada pràcticament com a sinònim de *participació*, també al·ludeix al compromís que alhora connecta amb la voluntat de donar del seu temps; *tindre ganes* sembla evident però és també imprescindible per a formar part de qualsevol iniciativa o acció concreta, la necessitat de que desperte l'interés de la persona, donat que dedicarà el que considere d'ella de manera voluntària. En aquest cas, en contrast amb les xerrades fetes per adults sobre temes que són importants per a joves, l'interés de la informant passava per poder acostar eixa informació a altres joves des de la perspectiva mateixa de les joves.

Donat que la forma en la que es participa no es pot separar de com s'enuncia el que és participar, ens trobem amb diferències significatives entre les informants. N'hi ha un trànsit entre significar la seua participació moltes vegades com un treball que suposa cert grau de compromís fins a una forma diferent de passar-ho bé que requereix d'una implicació mínima i et porta a conèixer gent. Els casos amb menys trajectòria i autonomia tendien a remarcar que participar és «passar-ho bé», mentre que el casos estudiats en que el grup invertia més temps i

funcionava més autònomament en la presa de les decisions i del disseny del projecte, remarcaven especialment la implicació necessària per dur endavant el projecte.

Jo crec que és molt voluntari, ah i no m'ha molestat en res ni fer cap de cosa ni... A mi no m'ha molestat, és voluntari, és tot ganes, si tens ganes... Perquè no és res pesat, ni res, és perquè tu vols i voluntari, fàcil, bé, està bé.

(...)

[S]i vols entrar és voluntari, no està ningú obligat, ho fas perquè tu realment és lo que tu vols fer i ningú té que dir-te ni sí ni no, eres tu, si tu penses que tu vas a participar i vas a passar-te-ho bé, perquè lo important és participar i fer-ho voluntari, si tu creus que vas a fer-ho, pues avant, aquí ningú va a dir-te ni que no ni que sí, al revés, tots estarem contents de que entren una persona nova i fer relació amb persones noves però si tu creus que vas a estar ahí soles i no vas a estar, no vas a posar la teua part, pues per això no cal que que estigues.

EA1, 16 anys

Sí, va ser. Un dia, tot, de 10 del matí a 10 de la nit, 12 hores seguides, no vam pa..., vam parar per menjar mitja hora, va ser molt terrible, però el dia antes va ser pitjor per els nèrvits, per...Jo ja pareixia que estiguera treballant.

ED2, 18 anys

Tot i que en alguns casos les definicions no es diferenciaren tant, les formes d'omplir-les de contingut, sí que són distintes. Així, podem analitzar que algunes informants no venien d'una reflexió profunda del que significa participar però a nivell personal i grupal contaven amb un alt grau d'implicació que les havia fet «treballar» moltíssimes hores i, inclús, tindre punts conflictius amb persones del grup per no implicar-se tant al projecte. Els diferents nivells de compromís no sempre s'entenen quan per a algunes persones el projecte significa tant de cara a les seues vides.

El compromís era percebut per la majoria de les informants com indispensable per a participar, en certs casos on l'exigència de la iniciativa era menor també es

recalcava la seua importància, entrant en contradicció amb aquest «passar-ho bé» que enunciaven. Així, el compromís suposa que encara que no sempre siga divertit, és necessari invertir un mínim de temps i esforç en la iniciativa que siga.

Jo crec que sí, perquè quan anem és com que estem preparant coses, estem fent coses, entones si en eixos moments no venen, tampoc, si vens en el moment que ja és lo divertit, tampoc és aixina, perquè a lo divertit tots volem anar i tots mos ho passem bé, però antes també n'hi ha que pensar entre tots; i si no vens en eixe moment, pues tampoc ajudes molt, la veritat.

EA1, 16 anys

*Jo sí que he vist al pas d'estos anys, que a primer, com no teníem casi deures, casi exàmens, no eixíem de festa, teníem moltes més ganes de fer estes activitats perquè ere com una cosa que, a part del cole i dels pares, una cosa diferent, però ara que tenim exàmens, que estem a primer de **batxiller**, és com que cada vegada tens menos ganes, no? També deu ser les hormones, entones és normal que molts joves no vullguen participar, però és que clar, si no participem natros, **qui participarà?** si no n'hi ha gent, a **estos pobles**, entones dius "pues tinc que fer un poc d'esforç en anar perquè després m'ho passo super bé", encara que tinga que haver quedat quatre dies... En un any! pa organitzar el camp de voluntariat, después eixos tres dies d'estiu m'ho he passat super bé en les meues amigues, **sense pares**, és un esforç que val la pena.*

EF3, 16 anys

Aquestes dos informants, que pertanyen a grups amb una baixa exigència participativa, recalquen la importància d'adquirir un mínim de compromís. Al darrer cas, EF3, fa una anàlisi breu de perquè molts joves no volen participar, atribuint les causes al context d'estudis i a la idiosincràsia adolescent per a, al mateix temps, reclamar la importància de que les persones joves participen al poble, donant un mínim del seu temps. La dimensió territorial de poble i comarca estava més present en els discursos d'aquest cas, on les joves informants provenen de pobles menuts de l'interior de Castelló. Així, la percepció de que la seua participació és clau per a l'entorn, un component necessari per a explicar-

se: la connexió entre pobles de baixa densitat de població, conèixer-se entre joves i donar vida als pobles, sense la mediació necessària dels pares (per al transport) i fora del context obligat dels estudis.

Entre altres perspectives, es sumava l'enfocament de la participació passiva, pensada des d'una verticalitat organitzativa: un grup munta una activitat per a que altres joves «vagen» i la consumisquen. En aquest cas la participació té una mesura concreta que és l'èxit o no de la convocatòria. Així, participar s'entén com un oci dirigit en que hi «participa» la gent amb la seua assistència. Aquesta percepció del que és participar també estava present en el discurs de les tècniques que analitzàrem al 2022. Una participació de baixa intensitat, passiva, basada en la resposta a una convocatòria, on les assistents formen part de l'activitat proposada des de dalt.

Pues que la gente se implique en las actividades que hemos hecho (...). Un poco las encuestas nos arrojaron un poco de esa manera participativa de qué es lo que querían.

EB2

EB2 fa referència a una participació que recorda més a un oci de consum i nomina la ferramenta de l'enquesta com a eina per arreplegar l'opinió de les persones assistents que, en aquest cas, van acudir a les jornades de jocs de taula i de rol que va organitzar el grup per al municipi. S'expressa des de l'experiència immediata que ha viscut, i així aparenta construir la seua idea de participació. No obstant, al discurs d'aquest mateix informant també apareixien altres elements que feien al·lusió a una participació més activa i propositiva (la del propi grup motor de l'esdeveniment).

En conclusió, podem afirmar que la idea que tenen les joves del què és participar va lligada a la seua praxis i amb ella es configura i es fa complexa. La materialització de la participació, la seua concreció en la realitat, és el que li dona raó de ser als discursos de les joves, més enllà de l'abstracció del concepte. Més enllà de la confusió del terme, resta la pràctica.

4.2. Per a què serveix participar

Perquè és com si la gent de repent veguera que servia per a algo ser corresponsal, delegà, mediador. I vegueren algo diferent, i que en les tutories posaren Desenllaçant...Jo trobe

que va fer un canvi, ademés que la gent sentia confiança en mosatros, a mi això de la xiqueta em va passar en primer de batxiller i, en el programa, al meu personatge li passa això i ella m'ho va dir perquè pensava que era veritat i a mi això em... Vull dir, jo he notat molt de canvi en això, també, fem reunions tots els corresponsals i mosatros sempre estem orgullosos de soltar que hem fet Desenllaçant i tot el món es queda flipat perquè és fer algo, ¿saps? és GUAU

ED2, 18 anys

Participar, per a les informants d'aquest estudi, és, d'una forma o d'altra, causar un impacte, generar un canvi i, sens dubte, valoren la utilitat de la seua experiència. Prendre partit participant com a joves ha tingut per a elles unes conseqüències en la seua realitat, a més dels aprenentatges i vivències que se'n duen amb elles.

4.2.1. Una veu pròpia

A l'hora d'explicar la utilitat de la participació, hi trobem cohesió en les respostes donades per les informants. Una coincidència general, especialment pel que respecta a la participació jove, era la importància de poder tindre una veu pròpia que defense els interessos de les persones joves, una veu jove que pugua combatre els prejudis de les mirades adultocèntriques que els dirigeixen. A través de la participació, les joves poden tindre un altaveu amb el que parlar d'aquells temes que els importen i els afecten específicament

A vore, jo crec que al final és, serveix també per fer-nos escoltar, per escoltar també als joves i fer-nos visibles de cara a la societat i de cara a les institucions també, no? Perquè jo crec que al final la joventut té molt què dir i molt què demostrar perquè, eh, som una generació que està molt preparada, que té molts estudis, però som una generació que els costa molt accedir als nostres llocs de treball, inclús fer el nostre projecte de vida. Aleshores, crec que és una manera de fer vore a les institucions que la joventut estem ací(...) [...] Jo crec que la participació jove és, saber més on bé donar-nos a conèixer i escoltar també la veu dels joves que a dia de hui jo crec que és molt important i per tant s'ha de tindre en compte, més en compte encara als

Consell de la Joventut i a les entitats també que lluiten per lo que volen.

EC1, 27 anys

Pues para conseguir muchísimas cosas, ya he visto que se puede hacer, pues hoy ha sido el Joa Fest pero mañana quién te dice que no sea una expo Manga? Se pueden hacer muchísimas cosas ahora que... ¡Tenemos el poder!

EB3, 19 anys

Aquestes informants destaquen punts que es repeteixen de formes diferents en la resta. Per una banda, com ja s'ha dit, el jovent, al participar, desplega una veu pròpia. És necessari disposar d'aquesta veu, fer-se escoltar, tindre capacitat d'articular demandes col·lectives que afecten al jovent. La conseqüència lògica del desplegament d'aquesta veu pròpia és ser conscients de que és possible que aquestes demandes passen a ser plans d'acció on les joves aconsegueixen el que volen, impulsant elles mateixes la iniciativa.

4.2.2. Contribuir al bé comú

Pues, a part d'aprendre unes altres coses, o de divertir-te fent unes altres activitats, eh d'ajudar a la gent, que ho està fent.

EF3, 16 anys

Pues a mi és que m'agrae molt entonces jo m'ho passo molt bé, a mi m'agrae moltíssim fer açò, ajudar també altra gent, estar en altra gent, per què hem conegut a molta gent d'ací, mos hem fet molt amics, i jo és que m'ho he passat molt bé sempre[.]

EF1, 16 anys

Moltes de les informants coincideixen — especialment les informants dels casos que implicaven un compromís més baix—en el fet lúdic de participar, en la possibilitat de passar-ho bé fent alguna cosa diferent que, de pas, podia ajudar a l'entorn i servir per a convidar a més joves. Trobem ací que les joves descobreixen que, fora de l'àmbit normatiu dels centres educatius i del simple oci amb amigues i amics, poden generar-se aprenentatges i punts d'unió amb els iguals, formant part d'una iniciativa que les transcendeix. Amb l'esperit

voluntarista, cultivat per la tècnica de l'IVAJ, de ficar-se al servei d'altres, infants o gent gran, senten la seua utilitat respecte al conjunt social.

4.2.3. Oci alternatiu al consumisme

Com ja hem dit més amunt en aquest mateix document, les diferències entre casos i entre informants en quant a edats i trajectòries participatives també marquen la seua percepció o projecció a l'hora d'entendre la participació. És el cas de les joves de més edat que es troben també treballant.

A ver, yo creo que más en la gente que pueda participar y tal, porque a lo mejor se mete más gente en el grupo de embajadores⁶ y se llega a hacer más cosas, eh... Cosa que estaría excelente, porque sería... Cosas que hacer fuera de trabajar y deprimirte en invierno, em... estaría bastante bien.

(...)

Y aquí imagínate que hay calles que son todas, un restaurante junto a otro restaurante, junto a otro restaurante, con otro restaurante, y giras en la esquina y tienes otra calle igual. Es horrible. Esto es casi todo hostelería de una forma literal, o sea hay... Habrán siete tiendas u ocho de cosas que no son hostelería en media ciudad y ya así, ferreterías, cosas de herramientas o de pintura, o electrónica o cosas así, tienes que irte casi a las afueras del pueblo, para conseguirlo. Pero todo lo que es la zona urbana del pueblo... Está plagado de restaurantes, es absurdo. Hay farmacias porque tienen que haber farmacias, porque si no, serían restaurantes también.

EB1, 24 anys

Participar és també, des d'aquesta perspectiva, un punt de fuga per tal d'eixir de la roda del temps productivista que remet al cicle continu de treballar per a després descansar a casa i *deprimir-se*. Eixir fora del circuit de treball i consum, socialitzant amb altres persones amb interessos comuns, era quelcom apreciat pel grup al que pertany aquest informant. Hui en dia, després de les jornades de

⁶És una figura semblant a la de "corresponsal" però dirigida a animar a les joves majors d'edat per a vincular-se amb l'espai de joventut

joc organitzades a l'estiu, tenen accés a l'espai de joventut on es reuneixen per jugar a jocs de taula i de rol cada setmana. Així, han aconseguit cobrir la necessitat amb què es trobaven abans d'organitzar-se coma grup: tindre un espai propi on poder compartir el temps entre iguals, i sense haver de recórrer al consum en locals d'oci comercial. I ho fan a un entorn pensat per al consum i per al flux de turisme que habita estacionalment la població, generant treball precari i tornant a deixar el desert al seu pas. La perspectiva crítica d'aquest informant és clau per entendre la seua necessitat d'activar-se front a una realitat amb la que trencar:

Y nosotros dijimos, pues oye, vamos a montar un festival de juegos de mesa y de rol a ver si viene gente y si hay gente en Denia que le guste eso a parte de mis amigos. Y... empezamos a proponer pues qué traer. Porque, sí que es verdad, en Denia hay un dicho, o un mal dicho, de "es que en Denia no hay nada". Para... para la gente joven. No hay nada, y yo dije, pues mira, me quedan cuatro años de juventud legal entre comillas, que "juventud" es desde los doce hasta los treinta y pues yo, en general, me he propuesto por lo menos los cuatro años que me quedan a mí, seguir con la iniciativa porque vinieron unas trescientas personas en dos días.

EB2, 27 anys

4.2.4. Materialitzar les idees: això ho he fet jo

En la mateixa línia, aquest altre informant del mateix grup, volia canviar la realitat del municipi i aquesta perspectiva desmoralitzadora de que «no hi ha res». Van començar a visualitzar aquest canvi com un repte assumible col·lectivament pel grup d'amics, molts d'ells integrats a l'associació, i connectats amb la tècnica de joventut, era la peça que faltava per marcar la diferència.

Una qüestió fonamental per a totes les informants d'aquest estudi i que serveix com a motor d'acció de la participació, és poder vore com l'esforç organitzatiu del grup es materialitza d'alguna forma, com transcendeix al grup i causa un impacte en l'entorn immediat.

Yo, por mi parte, yo cuando vi la puerta, cuando el primer día, yo vi tanta gente... Yo casi me echo a llorar. Es decir... Hostia, hostia

lo que he logrado. Es que ha venido gente. Ha venido gente, o sea, esto lo he hecho yo y ha venido gente.

EB2, 27 anys

De estar haciendo cosas y verlas, hechas o materializadas. Es un subidón de todo.

EB3, 19 anys

*[H]em fet un grup, hem començat a treballar en un grup, que això no havíem fet mai, , hem consolidat una cosa molt xula que s'ha quedat ací en Bellreguard i que va a rodar per tots els llocs i **que s'ha fet ací en quatre niñatos de poble** que no saben què fer en la seua vida, és que és aixina. I en els pobles, per lo menys en el meu poble, en alguna vegà, de fet un xic regidor (...) em va cridar per a que participara en una activitat que anaven a fer en els instituts. Vull dir que s'ha quedat, d'alguna manera, la gent ho entén i sap lo que és i a partir d'ahí mos criden i mos diuen "mira tu que has fet açò, tal"*

ED2, 18 anys

Observem com les persones joves, informants d'aquest estudi, mostren l'impacte que suposa per a elles haver participat, com arriba fins al fons de l'emocionalitat haver causat una repercussió al seu entorn. És a dir, tindre capacitat de canvi, de repercussió o convocatòria, en el seu entorn immediat, suposa un motor d'avanç i assegura que es genere suficient il·lusió com per a que el grup continue. De cara a que la participació del grup es sostinga, resulta essencial que puguen apreciar com l'acció grupal plantejada es reflecteix en la realitat, arribant a transcendir al propi grup. És aquesta repercussió real la que garanteix que n'hi haurà una continuïtat i una renovació del compromís del grup més o menys formalitzat, així com resultarà una crida per a més joves (bé siga d'unió amb l'existent o de creació d'un grup nou amb iniciatives pròpies).

[V]es que llenas [el centro de juventud] con gente que viene a escuchar lo que tú tienes que decir y lo que otras jóvenes a las que tú estás ayudando, tienen que decir, pues al final, cala. Dices: esto está funcionando, quiero seguir participando en esto, quiero seguir viendo como la gente me está escuchando o está

escuchando mi voz de la forma en la que antes pues a lo mejor no la estaban escuchando. Entonces, la verdad es que sentirse escuchada o sentir que tú estás transmitiendo un mensaje, yo creo que es una de las cosas más importantes para seguir participando, seguir asociándote.

EE3, 17 anys

4.2.5. L'impacte en l'entorn i el compromís

*Pues per a...Tots volem canviar el món, no? De ficar el nostre trosset de nosaltres mateixos de algo que hem fet i pues que ajude un poc a canviar el món. Pues trobe que és això, que en certa part, eh... Ja no sols els corresponsals sinó altres persones que fan altres projectes, fan algo que ajuda a la societat, que en el nostre cas ha sigut fer el programa i **que gent es sentira identificada**, que gent se informara de certes coses que no sabia, de poder parlar en persones i fer entendre que no està com bé la seua forma de pensar, que no, jo que sé, que ser transsexual no era una cosa de jo que sé, que ser feminista no és voler anar contra els homes, que ser racista, encara que tingues un amic marroquí també pots ser racista... Pues coses aixina, no sé, crec que **al final és poder fer algo**, ja siga una cosa xicoteta com una cosa molt gran però que no sé, **voler ajudar**, més que res. I pues al ser més joves i tal, entendre com està anant la societat, sobre tot per a nosaltres, en...tema d'aplicacions tipo tiktok, instagram, etc. Identificar què va mal i fer algo per a poder ajudar a que no estiga tan mal.*

ED3, 16 anys

Cal destacar que les joves participen buscant aquest impacte al seu entorn, volen causar un efecte sobre els altres, aportar alguna cosa que senten que falta a la seua realitat, acostar-se a altres joves...Tot això és resumeix en molts dels discursos com a «voler ajudar», però més enllà del voluntarisme ens trobem amb necessitats pròpies dutes a allò col·lectiu, desplegant un pensament social on s'ubiquen i des del que fan. En aquest sentit, vore les seues idees i iniciatives realitzades no és més que estar ajudant als altres, ocupar el seu temps en quelcom que creuen i que s'origina en una preocupació compartida entre les

companyes organitzades. Analitzen la seua realitat i pensen com fer per canviar el que no els agrada, què és el que necessiten. I amb eixa voluntat d'ajudar que nomenen, afavorides per la col·laboració de la tècnica de joventut, arriben a vore com «quatre niñatos» son capaços de deixar la seua empremta allà on viuen. És a dir: es converteixen en referents per a altres persones joves. Necessitaríem entrevistes, ara a la joventut que ha gaudit d'aquestes iniciatives, per saber quin impacte real han causat entre les seues iguals als contextos on han desplegat les seues accions. No obstant això, podem intuir la potencialitat que suposa que entre les persones joves existisca aquesta identificació amb les que estan actives, fent algun tipus d'acció o projecte local.

[J]o crec que sí que hem, altra gent del nostre entorn i que segueix el que fem el Consell, gent jove, sí que hem fet de transmetre més aquesta visió crítica, no crítica en el sentit de dir "açò està mal" sinó crítica en el sentit de replantejar-se les coses, sobre el tema de la joventut, degut a que molts companys antes no s'estranyaven de la seua situació i després, gràcies a donar visibilitat a altres situacions similars comencen a vore que no és una cosa personal, sinó una cosa col·lectiva en este cas, de ser jove.

EC2, 20 anys

A més, l'articulació de les iniciatives joves pot suposar trencar amb jerarquies de cara a resoldre problemes o buscar ser escoltades. Tindre referents entre les seues iguals als que poder acudir sembla una facilitat per poder explicar-se.

[D]espués al dia següent...eh mosatros tenim una saleta baix que és com la sala de Maribel que diguem, però es la nostra per a reunir-mos i a lo millor a l'hora del pati baixàvem per si a cas algun xiquet necessitava algo de... Ja no de profes, sinó de alumnes per a que...Perquè alumne i alumne s'entenen millor que alumne i professor. Pues después del programa sí que va haver moltíssima gent, sobre tot xiques que venien a... A fer-mos consultes. (...) [M]os veien i de repent algú de...estava jo pues soles i caminant a la meua classe i una xiqueta me deia "a l'hora del pati puc baixar no se què" i jo "claro, mosatros estarem ahí" i pues baixaven, però a parlar-nos de moltíssims temes, que si no sé qui en una relació tòxica en no sé cuantos, que si lo del

acoso sexual que si a vore com puc parlar d'açò en algú que no siga els meus pares, o al revés, vull parlar d'este tema en mos pares però no sé com, vosaltres sabeu com...

ED1, 20 anys

Pensem que aquesta situació, encara que sols l'hem observada en un cas, és ressenyable i desitjable, especialment quan ens referim a joves menors d'edat en els que les posicions adultocèntriques (d'autoritat) poden generar major distància entre les persones adultes i les joves. Resulta emancipador que les joves puguen aconseguir espais propis i segurs on tractar els temes que els preocupen, sent escoltades i rebent consell de les seues iguals.

4.2.6. Trobar-se, conèixer-se i fer xarxa

Altre dels aspectes que es fomenten en la participació i que moltes de les informants destacaven, és el fet de conèixer a altres joves, de trobar-se en situacions més enllà de l'institut compartint el temps entre iguals. L'aspecte territorial pren especial importància quan es tracta de joves que habiten poblacions menudes, on involucrar-se a iniciatives els pot reportar ampliar el seu univers social.

Pues fer moltes amistats, això sí, moltes amistats que clar, jo porto 4 anys fent açò, la gent que vaig conèixer fa 4 anys, encara mos portem molt en eixa gent, venim ací tots junts, seguim coneixent altra gent, es que mos ho passem molt bé, no sé molta alegria, i...

(...) [N]'hi ha gent que t'emportes pa sempre, perquè damunt te vas a seguir veent en eixa gent perquè a vore, som de diferents pobles però estem molt prop i bua després te portes super bé, quedem i això, està molt bé. Jo crec que la gent és lo que t'emportes, la veritat.

EF1, 16 anys

Jo crec que les trobades son més pa conèixer gent i tindre més confiança. Jo tinc amics a Morella, que hem conegut a partir de les trobades, i que son uns amics super bons que lis pots contar lo que sigue, (...) Sí, hem fet molt bones amistats, encara que,

ahí a Atzeneta que mos veem a lo millor una vega a l'any, de trobades, és com que sempre som amigues, com que no passe el temps.

EF3, 16 anys

Tractant-se d'una comarca amb baixa densitat de població, les joves d'aquest grup dels Ports valoraven haver estat implicades com a corresponsals, sent possible que conèixer a més joves mobilitzades, compartint el temps a espais diferents gràcies a les trobades. Així, han generat nous llaços d'amistat, sent aquest factor humà un dels més rellevants per a les informants de dos dels casos estudiats. Podem apuntar també que socialitzar cobra especial rellevància tractant-se de joves menors d'edat amb poques possibilitats de moure's independentment. A més, l'esclafit pandèmic de la Covid 19 va paraitzar les seues vides en un moment que haguera estat d'expansió dels seus cercles socials. Encara que aquesta interrupció de la vida «normal» no ha estat mencionada als discursos de les informants menors, compremem que és un factor que, així com a la resta de la societat, ha condicionat les seues vides aïllant-les temporalment dels seus iguals.

A mi, especialment m'han agradat més les trobades que hem fet. (...) He socialitzat amb més gent. I mos ensenyen moltes coses en els taller que fem en les trobades (...) [P]rou gent que també he quedat en ella i m'ha quedat en el contacte seu.

EA2, 17 anys

Aquest altre informant, d'una població més gran, també remarca el fet de les trobades⁷ que s'organitzen a nivell comarcal i provincial per connectar a les joves corresponsals així com fomentar l'intercanvi d'idees des de les diferents experiències participatives. Dins dels discursos de les persones joves menors, la possibilitat de socialitzar amb altres joves de diferents municipis resultava un clar incentiu de cara a participar sent corresponsals al seu territori.

⁷Les trobades de corresponsals es fan a diferents nivells territorials i també arriben a ser organitzades pel jovent del municipi que fa d'anfitrió de la trobada. Son espais de socialització molt destacats especialment als discursos de les joves menors. Enguany ha sigut la primera volta que es feia a nivell de tota la península ibèrica, incloent joves de tot l'estat i de Portugal.

[Q]uan vam estar allí en gent d'altres puestos i és que va ser una experiència molt bonica i no sé, vaig vore que érem una barbaritat de gent, moltíssima gent, però, no sé, tots estàvem allí per lo mateix i per ganes de crear coses noves pa la joventut i en pues en els mateixos propòsits i va ser un viatge molt xulo, i ahí sí que vam aprendre moltes coses.

EF2, 18 anys

Un aspecte que destacava aquesta informant és la impressió sentida per la potència col·lectiva que suposava formar part d'unes trobades amb corresponsals de molts territoris. Amb els discursos arreplegats, podem analitzar com aquestes trobades fomenten el sentit de pertinença de les joves respecte al seu territori i respecte a la joventut que es mobilitza, generant l'incentiu del llaços d'amistat.

4.2.7. Impacte als pobles

Als discursos d'informants de territoris amb baixa densitat de població, observem l'impacte que pot generar que les persones joves s'organitzen i tinguen una presència pública, donant vida als entorns rurals, alhora que combaten els prejudis sobre la joventut i augmenta el seu sentit de pertinència al territori.

Jo crec que sí perquè hi ha vegades que és com que n'hi ha una imatge mala de natros, en plan de que no fem res, de que estem tot el dia fent el tonto, de que estem pel carrer sempre i tal i jo crec que açò es com que fa vore a la gent que estem implicats en el nostre poble i mos agrade molt açò i volem ajudar, i volem fer coses també per divertir-nos òbviament, però també per ajudar a la gent, no sé.

EF1, 16 anys

Els canvis de visió que pot produir la participació de les persones joves no sols poden modificar la mirada adulta cap al jovent dels pobles, sinó la pròpia mirada de les joves respecte als seus pobles.

Pues jo, per exemple, antes, pensava que al poble que no podien fer certes coses a lo millor com a la ciutat o lo que fora, o que sempre mos faltaven coses al poble i a partir de tot açò

me vaig donar compte de que si organitzes coses i fiques de la teua part i treballes en açò i t'impliques per la gent del poble i això, que se poden fer moltes coses...I que en veritat tenim de tot, que organitzant coses i preparant se pot fer tot.

EF2, 18 anys

Al discurs d'aquesta informant veiem com, per a ella, es produeix un canvi de percepció pel fet d'haver participat en diferents iniciatives a la seua comarca. Mostra com a punt de partida una visió de carències dels pobles, on entenia el poble com un espai ple de limitacions en comparança a la ciutat. Per contra, la consciència de poder incidir en la pròpia realitat del poble suposa un gir en la seua perspectiva de les possibilitats dels pobles.

5. Aprenentatges de la pràctica participativa

En aquest apartat analitzarem els diversos aprenentatges que les joves reflectien als seus discursos, trobant moltes similituds entre la diversitat de les informants, tot i que, altra vegada, hem d'assenyalar que els punts de divergència i la diversitat a l'hora d'aprofundir depèn dels temes, es deu a que les seues trajectòries participatives són diverses, així com que la diferència d'edat suposa un factor a tindre en compte.

No obstant, podem afirmar que en tots els casos, participar implica un exercici d'empoderament, ja que les joves en cadascun dels processos participatius que han viscut, han pres consciència de si mateixes d'una forma en la que no ho havien fet anteriorment. Existeix un abans i un després. El que passa a meitat és que descobreixen el potencial de participar: tenen una veu pròpia, elles són les que millor van a saber el que elles mateixes necessiten, elles mateixes són capaces de transformar la seua pròpia realitat. I han descobert i practicat que existeixen camins per actuar i els coneixen.

Pues yo creo que lo que más he aprendido es que las cosas sí que sirven para algo, yo que sé, trabajar mucho y implicarte mucho en algo, tiene sus resultados y aunque cueste mucho a lo mejor asumirlos o que a la primera no te salga o la segunda, ¿no? yo creo que trabajar en algo y poner tu esfuerzo en algo, sí que creo que tiene sus recompensas y se puede ver. Y yo creo que al final, hay gente que te va a ayudar, hay mil formas en las que tú puedes ser escuchado y yo al principio no hacía las cosas porque decía ¿para qué? Pero ahora he aprendido que si quiero hacer algo o siento que algo tiene que ser escuchado y puedo hacerlo, yo lo quiero hacer y lo voy a hacer porque es para lo que está todo esto... Todo esto está para esto y siento que es algo que tiene sus frutos y jopé yo, no solo ver cómo cambio o cómo hablo con gente y me entiende, sino también sentirme orgullosa de que estoy haciendo un proyecto que está sirviendo para algo. Y yo eso lo he aprendido, he aprendido a hacer las cosas y no ponerme tantos límites de cómo van a pensar los

demás, también o como...Ay, “estás trabajando gratis”, o estoy haciendo esto, pues... Ya he aprendido a no ponerme tantos límites, y, a mí misma, porque al final los límites que me ponían los demás no eran tan fuertes como los que me ponía yo misma. Y he aprendido pues un poco a quitarme esos límites y a decir: si quiero hacer algo lo voy a hacer y voy a trabajar en ello.

EE3, 17 anys

Aquesta jove oferia una reflexió dels aprenentatges que li havia aportat el fet de participar. Per a ella, que al moment de l'entrevista era integrant de la Comissió Permanent del Consell Jove del seu municipi, participar li havia ajudat a superar limitacions que sentia que s'autoimposava. Identificava també limitacions d'una societat on és difícil pensar-se fora de lògiques productivistes («estás trabajando gratis») alhora que participar havia xocat amb la seua visió del que és útil. Havia travessat un escepticisme respecte a la participació: dubtava de la possibilitat d'exercir qualsevol tipus d'ingerència al seu entorn («¿para qué?»). Front a eixe punt de partida, la seua experiència participativa havia estat transformadora, reconeixia un esforç que no suposava una recompensa immediata però que terminava «donant els seus fruits». La seua participació es vehiculava a través del coneixement de les vies participatives del seu context: associacions d'educació no formal i el Consell Jove local, ferramentes amb les quals poder fer que s'escolte la seua veu.

*[Formar part del Consell ha sigut] una escola ciutadana de participació general, aleshores, no ho sé, jo ho valore molt positivament, és el que et comentava abans, jo vaig començar i jo no m'imaginaria mai que anara a fer un discurs davant a lo millor de dos-centes persones dirigint un discurs, o, per lo que siga. I jo crec que el fet eixe de que tu mateixa **trenques les teues pors**, bueno, les teues pors, o de que te dones compte que sí que eres capaç i d'explicar-te en públic, etc, això també t'ajuda molt, jo ho valore molt positivament (...) he adquirit molts coneixements i crec que a hores d'ara continue aprenent també cada dia, eh, més coses també del funcionament del Consell i de la pròpia administració, aleshores jo crec que per a mi és un*

aprenentatge que m'ha portat de dir inclús, el cuquet este de... I com seria participar a lo millor en altra entitat? O...tal, saps?

EC1, 27 anys

De nou, veiem similituds en les experiències participatives de les informants dels Consells de Joventut. La forma d'expressar-ho d'aquesta informant és més concreta encara que l'anterior, filtrada tal vegada per la seua diferència d'edat i una trajectòria participativa més extensa. EC1, enuncia el propi espai del Consell com una a «escola de participació ciutadana», ja que des de la perspectiva que li ha oferit, ha pogut aprendre com funcionen les institucions i la democràcia representativa en general. El seu discurs demostra una element clau a l'hora d'entendre la participació com un procés del que s'aprén estant: a participar s'aprén participant. En aquest cas, la visió política del Consell facilita a aquesta informant poder visualitzar-se en altra entitat, podem deduir que un partit polític amb el què atrevir-se a participar més directament de la política institucional. Abans d'arribar a aquesta projecció d'ella mateixa ha superat barreres, com la informant anterior, que li impedién sentir que ella realment fora capaç d'enunciar públicament la seua pròpia veu. Prendre la paraula és el primer pas empoderador que realitzen les joves participant, aquest tret l'hem trobat a tots els discursos, sent un element indispensable dins dels aprenentatges que els ha aportat participar.

Sí, jo crec que, crec que tots pensen lo mateix perquè ha sigut molt diferent, al principi, la primera volta com tots teníem molta més vergonya i al parlar i tal i después ja mos hem obert moltíssim i ja ho diguem tot i és més obert, ara ja és més obert i més divertit.

EA1, 16 anys

Pues la veritat que sí, jo antes, et dic la veritat, jo treballava tipo jo a soles, no m'agradava treballar en equip i ara m'ha ajudat a obrir-me més, a treballar en equip.

EA2, 17 anys

Així, veiem als discursos de les informants que participar suposa trobar la veu pròpia però també saber expressar-se socialment, perdent timidesa, relacionat-se amb els altres, pensant i valorant els propis punts de vista. Desenvolupen

confiança en elles mateixa al participar, alhora que valoren les opinions de la resta i aprenen a treballar en equip.

A organizarnos, desde luego, a hacer papeleo, a hablar con empresas, a... Y a montar cosas de estas cosas, de este tipo de cosas, que hace falta hacer MUCHO papeleo, muchos trámites burocráticos, para sacar las cosas adelante.

EB3, 19 anys

Participar és una porta d'entrada per conèixer maneres d'articular-se en grup i aconseguir desplegar la pròpia veu en iniciatives o demandes col·lectives. Si bé és molt destacat el fet de poder fer-se escoltar, també es traça el camí on es desplega l'acció del grup, a través de la qual coneixen les formes possibles amb les que poden comptar quan sorgeix qualsevol idea. Ja veïem més amunt com la informant EB3 afirmava que «se pueden hacer muchísimas cosas ahora que... ¡Tenemos el poder!». Aquest seria un bon resum del que suposa creure's amb capacitat de llençar un projecte i trobar la forma de fer-lo efectiu. I, com ja hem vist, resulta empoderant aquesta presa de consciència.

Però ja siga aprofitant les estructures existents com són els Consells o la fórmula d'associacions, o creant nous grups en col·laboració amb els espais de joventut, participar moltes vegades també implica riscos, fer un esforç que no sempre té recompenses i, per tant, desil·lusions i alguns malestars per a les persones que estan molt implicades, donant molt de sí.

De mi, que no puc estar com... Ser el... El tronc que aguanta quan les rames perquè això és veritat que ho vam tindre... Jo que sé, passaven conflictes (...) o quan no es ficaven d'acord o lo que siga i jo tenia que estar ahí en mig, per a intentar com que no se'n anara el grup. En plan, que en certa part s'estiguera bé. I vaig aprendre que (...) per a la meua salut mental no era bo, gens bo. I pues no sé, que sí que ha sigut una experiència molt xula però que d'ahí han hagut tantes molt bones coses com molt males. (...) I tots nos hem donat conte de moltes coses, individualment, col·lectivament, etc.

ED3, 16 anys

Amb aquesta informant podem observar com participar també suposa conèixer els límits personals d'una mateixa, el que es pot donar i el que ens supera. Al grup del que participava aquesta informant va prendre el rol de mediatora i conciliadora entre les integrants, acceptant al moment de fer l'entrevista que aquest paper acabà per superar-la. L'aprenentatge personal d'aquesta experiència participativa el feia extensible al col·lectiu, on considerava que amb els nivells de compromís que exigia el projecte, les joves que hi formaven part havien experimentat també moments reveladors sobre elles mateixes i el grup. Trobar un equilibri en el nivell de compromís, del que es dona d'una mateixa, no sempre és fàcil i pot ser un aprenentatge que no s'acaba de fer, tot i haver passat per una extensa trajectòria participativa.

Y como que eso, que es una cosa súper difícil, es súper frustrante y la sensación de que yo me lo estoy pasando muy mal y no me puedo ir, porque no hay absolutamente nadie, ¿no? Que es una cosa que también me he dado cuenta que es una de las, uno de los, no sé cómo decirlo, de las contraindicaciones de... De participar que es, una cosa que hice que es súper bonita pero que a la vez es tan tóxica que es el sentir que eres necesario en el sentido de tal, porque al final somos necesarios pero ninguno somos imprescindibles ¿no? y eso para mí ha sido una puta locura de entenderlo ¿eh? o sea, lo he pasado súper mal.

EE1, 20 anys

La reflexió d'aquesta informant està feta des de l'angoixa de vore's a soles assumint compromisos i, per tant, tindre la percepció de que tot s'enfonsa si ella se'n va. Sentir-se en aquesta posició la porta a un dur aprenentatge respecte al fet de participar: una sola persona no deu ser mai qui sostinga tot un grup o iniciativa. Les conseqüències de que una persona carregue amb tanta responsabilitat poden ser nefastes i tenen un alt cost personal que pot desembocar en un rebuig de cara a implicacions futures. La lliçó que s'extrau d'aquesta experiència és clara: la implicació ha de ser col·lectiva per a que es pugui sostindre sense implicar un alt cost personal per a ningú.

Si bé no identifiquem tots aquests aprenentatges en tots els casos d'estudi que recull aquest document, sí podem assegurar punts de partida comuns, com pugua ser fer-se escoltar o conèixer vies per fer possible una acció. Aquests elements

comporten, de manera implícita, un tercer: compartir una visió crítica de la realitat sobre la que es vol actuar, una forma de concebre el context en què es viu que serveix de convenciment i impuls de cara a traçar una acció, ja siga la necessitat d'una espai i una promoció de l'oci alternatiu al consum, com puguen ser els jocs de taula al recinte de joventut, ja siga una mala comunicació sobre temes que interessin als joves a les aules, com puga ser la sexualitat, o, en definitiva, qualsevol element capaç d'unir a les persones joves per actuar sobre la seua realitat. En la recerca d'aquest canvi venen també transformacions personals, es superen barreres a l'hora de comunicar-se o sentir la importància de que la seua opinió conte. Així, podem observar a les entrevistes com els espais que possibilita la participació i condueixen a realitzar col·lectivament una acció, també poden comportar canvis i autoconeixements de les persones que hi participen.

6. Una mirada jove del que ajuda i el que falla per convocar a la joventut

En aquest apartat hem volgut reflexionar de la mà de les joves sobre què ajuda a la participació jove i quins impediments identifiquen sobre la participació i l'activació de les persones joves. Seguint els seus discursos, anem a analitzar quines pràctiques frenen la participació així com quines accions, actituds o contextos ajuden a l'activació del jovent. Començarem per les limitacions que sofreixen les persones joves per a participar de qualsevol manera en el seu entorn, resumides en quatre factors presents a les entrevistes: l'adultcentrisme, l'excés de burocratització, la falta d'espais i l'estigma. L'altre punt d'aquest apartat el componen les vies o facilitats per participar, des d'un espai que propiciï eixa participació, passant per l'escolta activa de les responsables de les àrees de joventut dels municipis, que col·laboren amb les joves però que no dirigeixen les seues accions, és a dir: es troben en una llibertat creativa i d'acció considerable.

6.1. Limitacions per a la participació juvenil

*Es que...Es la realidad, pero, todo lo que tenga que ver con el ayuntamiento, a mí también me pasa, les tira para atrás, todo lo que tenga que ver... Cosas del ayuntamiento, les tira para atrás enseguida, entonces intentamos hacerlo ver como que no es tan del ayuntamiento, **no está hecho por gente mayor, sino hecho por gente joven para gente joven, básicamente, intentamos hacer ver eso, que... Nosotros mismo lo preparamos para gente de nuestros iguales, vamos. (...)** [Q]ue intenten... ¿sabes esto que, pasa mucho con los adultos que intentan hacerse amigo de los jóvenes, ser molones y todas esas cosas? Pues... eso es lo que tira pa'trás,*

EB3, 19 anys

Quan les decisions i els processos estan dominats per una perspectiva adulta (i institucional, en aquest cas), es tendeix a marginar al jovent i a subestimar la seua capacitat de contribuir significativament en accions o esdeveniments que han sigut pensades per al col·lectiu jove però sense comptar amb aquest per a definir-les. Partint de l'afirmació que ningú coneix millor el que l'interessa a la gent jove que la pròpia gent jove, aquesta informant volia canviar la lògica amb la que s'havien impulsat activitats o esdeveniments per a la joventut del seu municipi, aprofitant les vies que des d'allò públic se'ls oferien. Això implicava canviar una imatge instaurada en el jovent: si l'ajuntament o algun ens públic promociona alguna cosa per a la joventut, segurament no serà interessant perquè ho han pensat persones adultes des d'una perspectiva allunyada de com viu la joventut.

(...) "no quiero un curso, quiero juntarme con gente y hacer cosas y...ah, no no tenemos nada, lo siento". Y yo "adiós"

EB1, 24 anys

Aquest altre jove informant comentava el que s'havia trobat al buscar coses per fer al poble: mentre se li oferien un consum, ell volia una activació i una socialització amb altres joves que no passara per rebre cap formació o trobar-se amb una situació escolar. En un primer moment, es va deslligar de l'espai de joventut donat que no hi trobava una connexió interessant i horitzontal des de la que compartir temps i interessos.

La desafecció del jovent amb els espais o iniciatives institucionals també quedava recollida per les informants dels Consells Joves, que donaven compte d'una equivalència entre l'ajuntament i el Consell, provocant cert distanciament amb les persones joves.

Altres entrebancs que trobaven les informants a l'hora d'iniciar projectes propis era l'excés de burocratització al que havien d'enfrontar-se per muntar qualsevol iniciativa. La complexitat legal i burocràtica que pot comportar la realització de segons quin projecte era difícilment salvable per les joves menors, que no podrien haver desenvolupat projectes propis sense la col·laboració activa de les tècniques de joventut.

(...) Igual com [l'espai jove], però [l'espai jove] per la nit, tanca, perquè clar, no tenen que estar ahí treballant per a nosaltres, entonces crec que un lloc aixina o un lloc més com tapat des de

fora per a que entonces poguérem estar per allí també. Ja que tampoc n'hi ha molt ací [al poble], perquè no n'hi ha...Per anar els joves pues els joves anem, solem anar per diferents llocs, entonces són banquetes a l'aire lliure i per l'hivern pues...Fa molt de fred.

EA1, 16 anys

La necessitat d'espais propis, especialment de cara al fred de l'hivern, és una necessitat constant en els discursos de les joves, que ja apareixia a l'estudi sobre joventut rural, oci i festa (Querol Gómez i Soto, 2021). Especialment pel que fa a les joves menors, disposar d'espais propis dels que gaudir fora de les lògiques adultes i de consum, resulta un impediment de cara a possibilitar el desenvolupament de projectes propis.

[J]o per exemple, encara que havia estat en segon de batxiller, em sentia mal, tipo "he passat cinc hores estudiant però mitja hora que a lo millor he descansat podia haver tal..."

ED2, 18 anys

Dins de les múltiples limitacions que podem identificar al discursos de les persones joves, també trobem la càrrega que suposen els estudis o el treball, sent d'especial atenció el que suposa cursar batxillerat. Aquests cursos decisius en les trajectòries estudiantils de les joves impliquen moltes hores d'estudi però també molta pressió quan pensen en el futur que estan dibuixant per a elles mateixes, deixant-les amb molt poc temps lliure per poder pensar-se participant activament en qualsevol iniciativa.

Doncs, jo crec que el principal problema és l'individualisme en el sentit de que hui en dia està molt més, aquest pensament està molt més present en la societat que podríem dir, fa deu anys, o sobre tot per exemple en els anys vuitanta, degut a, pues en una part també al tema del Covid que vam estar tancats i per tant es pensava tot més individual però també eh, antes del Covid ja n'hi havia com que la societat es torna més individual que els anys 90 per exemple o els 2000. Entonces jo crec que eixe és el principal obstacle, que pues almenys fins ara la societat tendeix a ser cada vegada més individual.

EC2, 20 anys

Tanquem les limitacions amb aquesta anàlisi que feia un dels joves informants sobre la falta de participació. La seua reflexió passava per entendre que al context sociohistòric que actualment vivim, n'hi ha un pensament més individualista que a èpoques anteriors, apuntant al moment pandèmic com un factor que va fomentar aquest individualisme creixent. Sense emprar aquesta paraula, altres informant al·ludien a la falta «de ganes» per part d'altres joves a l'hora d'involucrar-se en el seu entorn, marcant unes preferències de l'ús del temps on no cabrien interessos més enllà de les necessitats individuals.

6.2. Facilitats per a la participació juvenil

Així com l'absència d'espais propis dels que les persones joves puguen gaudir suposa un obstacle per a la participació activa, quan aquests espais es troben disponibles ocorre justament el contrari: les joves es troben més enllà dels espais normatius i de consum, creant la possibilitat de que es connecten entre elles i s'animen a generar iniciatives pròpies. Quan aquests espais estan, es donen per descomptat i no s'expliciten als discursos de les joves que participen, però apareixen de teló de fons a l'organització del seu projecte.

Sí, per gust, ací venia amb els amics abans de saber que lo de corresponsals existia, perquè com [l'espai jove] és un lloc obert per als joves que tenim ahí futbolí i per a jugar al tenis, a voltes també féiem nits de cine...I si no això estava obert...però antes estava obert hasta molt tard, no sé, hasta més tard de les 9. Entonces, quan era hivern, com ací no hi ha ningun lloc obert que no siguen cafeteries, pues anaven al Dylans a demanar-nos pizzas o kebab o algo i veníem ací a sopar, o (...)...pa encontrarnos els joves. (...) [E]n estiu també, porque ara també està obert i tal, però....Jo me'n recorde de que ho gastàvem més en hivern.

ED1, 20 anys

No obstant, especialment pel que fa a les joves menors, el paper de les tècniques de joventut resulta essencial a l'hora d'entendre les facilitats que han tingut per a poder desenvolupar els seus projectes propis o animar-se a participar. En la major part del casos estudiats, les tècniques eren impulsores però sobre tot

facilitadores de la participació de les joves, mediant entre espais i institucions, aconseguint subvencions, aterrant les vies d'acció possibles per fer qualsevol cosa... Moltes de les informants no s'imaginaven les seues iniciatives sense l'estreta col·laboració de les persones tècniques.

Que todo, es que muchísimo es gracias a [la técnica de juventud], porque era toda la que manejaba la burocracia. Eh... nos ayudó bastante para hacerlo (...). Y además, nos enseñó que no es muy fácil montar un evento. Necesitas mucho tema legal, mucho tema burocracia, que nosotros no teníamos ni idea.

EB2, 27 anys

De nou, torna a aparèixer el tema de la burocràcia com un obstacle que, en aquest cas, va ser menys difícil de superar gràcies a que la tècnica agafà el paper de solucionadora de tots els aspectes tècnics i legals necessaris per a dur endavant la iniciativa. Front a l'estranyesa que pot suposar per a les joves sense experiències prèvies amb l'administració, les tècniques fan una funció molt valorada per les joves com a possibilitadores de projectes. Salven el desànim i la barrera a la que han d'enfrontar-se les joves.

Pues, sense elles, no s'haguera fet res d'açò, si tiguera ahí la idea pel nostre conte, no se faria res, (...). Entonces han sigut un punt clau, encara que después la idea sigue nostra i que isquem natros en el vídeo, elles són les que mos diuen "açò o açò" mos donen molta elecció, però, sense que ella mos estiguere pressionant, no se faria res.

EF3, 16 anys

Aquesta darrera informant mostra com d'imprescindible resulten les professionals de joventut per tal de que les joves hagen persistit amb els projectes que duen endavant. Però cal afegir també que, tot i que resulten figures essencials per a la participació jove analitzada a aquest estudi en relació amb l'Institut Valencià de la Joventut, les joves necessiten espais de llibertat per parlar i crear iniciatives que senten pròpies per tal de garantir una participació real.

En la majoria dels casos estudiats, allò que més garanteix la participació de les persones joves en qualsevol projecte és vore com són capaces de materialitzar

el que s'han proposat. La majoria de les informants es mostrava amb ganes de continuar participant voluntàriament en àmbits del seu interès, ja foren associacions, organitzacions polítiques, sindicals o ONGs. Aprendre amb la pràctica el que significa participar genera més ganes de continuar participant.

7. A mode de conclusió

Després de l'exposat, podem assenyalar alguns punts centrals respecte al que les joves i els joves consideren sobre el fet de participar en primera persona, així com analitzar la realitat que narren i extreure'n algunes conclusions.

Per començar, hem de tindre en compte que no podem reflectir una visió única i totalitzadora del que és participar, sinó més bé comprendre que tenim diferent posicions marcades per trajectòries participatives diverses (col·lectives i individuals), situades a contextos socials i territorials diferents. No podem extrapolar de forma literal una realitat sobre un altra ni comparar-les atenint-nos a la desigualtat de partida. Tot i així sí que podem extraure elements rellevants que en ajuden a mirar el fenomen de la participació entre les persones joves.

Des de les polítiques enfocades al foment de la participació de les persones joves, un dels temes a abordar són les formes d'accés a la participació, les vies d'entrada que funcionen. Al transcurs de les entrevistes realitzades hem apreciat l'existència de «ponts» que faciliten la participació. La connexió entre els espais de joventut i els centres educatius serveix en molts casos per implicar al jovent més enllà de les hores lectives. Els espais joves oberts amb marges horaris amplis són una porta d'entrada a la participació per a les joves menors que no tenen altres llocs de trobada entre iguals. Poder disposar d'aquests espais amb llibertat, simplement per passar el temps, genera una vinculació que possibilita la participació. També cal assenyalar la importància dels vincles d'amistat previs que moltes vegades vehiculen la participació, serveixen per a conèixer el que es pot fer entre iguals.

Tanmateix, els casos analitzats apunten a que la participació jove moltes vegades s'enfoca en els altres. Ja siguen altres joves, gent gran o menuda, les joves s'organitzen per convocar als altres. Fan activitats, esdeveniments, xerrades, debats, productes culturals, sostenen institucions pensades per la participació jove... En diferents formats, ocupant diferents rols i nivells d'implicació i autonomia, les joves es senten mobilitzades per bolcar-se als seus entorns socials. Podem entendre aquesta voluntat de «fer coses per als altres» com una forma d'empoderament, de sentir la seua rellevància social. Però alhora observem com aquesta organització troba la seua inspiració en els rols ocupats per les tècniques de joventut i dinamitzadores d'espais joves: els referents que aquestes persones han sigut per a elles són l'espill en el que es reflecteixen.

L'organització no ve tant motivada per fer coses per al propi grup organitzat, en resposta a necessitats pròpies, sinó a impactar sobre els altres.

La necessitat de trencar amb la mirada social adultocèntrica per ser escoltades i reconegudes es fa palesa a aquest estudi. La desafecció de la que moltes joves parteixen respecte a les institucions es justifica en les opcions ja pensades per als joves per persones adultes, el que genera un distanciament que es supera quan realment són les joves les que ideen coses per a les joves. En tots els casos es trobava aquest empoderament que suposa sentir la seua veu i la seua capacitat d'intervindre la realitat. Participar els suposa aprendre a fer-se escoltar, confiar en elles mateixes. El desenvolupament d'habilitats socials i comunicacionals era especialment destacat per les informants més joves. Poder dirigir-se als altres, sentir el poder de dirigir-se als altres, és un element bàsic per trencar amb l'adultcentrisme i l'individualisme que les aïlla.

L'autonomia i la capacitat de decisió ajuden a que es genere un compromís alhora de participar, però allò que assegura la seua continuïtat al grup és poder veure com aquesta participació es materialitza. Quan diem que a participar s'apren participant no és una forma de parlar. Participar fa que les joves aprenguen les eines que tenen per a participar a l'hora que posen en valor les seues pròpies capacitats a l'hora de realitzar un projecte. Finalment, és quan generen un impacte sobre la realitat, quan tenen incidència sobre ella, que la participació pren el seu sentit complet i es produeix una forta vinculació i identificació amb el projecte o iniciativa.

Les persones que han participat d'aquest estudi, en la seua majoria, volien continuar formant part del projecte en el que es trobaven al moment de realitzar l'entrevista, així com es projectaven sent part d'altres iniciatives en el futur. No obstant, també hem trobat als discursos l'altra cara del que suposa participar. Per una banda: frustració i impotència quan les idees no arriben a materialitzar-se, per altra, l'angoixa quan la càrrega de tasques està molt desequilibrada i algunes persones han d'assumir més responsabilitat de la que voldrien per a tirar endavant dels projectes. Aquesta càrrega també pot ser emocional: la necessitat de cures dins dels espais organitzats és també fonamental per al seu sosteniment. L'acompanyament que es fa dels processos de participació de les persones joves ha de ser sensible a la situació del grup. La figura de la tècnica de joventut i/o dinamitzadora ha de dirigir el menys possible les accions del grup, però el suport, la facilitació i la sensibilitat a l'estat del grup componen una part de la tasca desenvolupada per les tècniques que les joves valoren com essencial.

Per últim, no volíem tancar aquest estudi sense nomenar un fet al que apunta la nostra tasca investigadora. Tot i que no estava entre els objectius d'aquest estudi, s'ha detectat una possible feminització de la participació. Una bona part de les informants eren dones joves (dotze de dèssset), així com el cos tècnic que ens ha facilitat l'accés a elles. En una de les entrevistes s'explicitava aquest fet, sobre els grups de corresponsals, apuntant que la majoria de les que es vinculaven amb el projecte i l'organització d'activitats i trobades eren les xiques. Això pot indicar un biaix de gènere en la participació, en el que les xiques joves mostrarien més iniciativa per tindre cura del seu entorn i dedicar-se a ajudar als demés.

8. Referències

- Couch, J., Liddy, N., & McDougall, J. (2021). 'Our Voices Aren't in Lockdown'—Refugee Young People, Challenges, and Innovation During COVID-19. *Journal of Applied Youth Studies*, 4(3), 239-259. 10.1007/s43151-021-00043-7
- Ferreira, Pedro D., Azevedo, Cristina N., Menezes, Isabel (2012) The developmental quality of participation experiences: Beyond the rhetoric that "participation is always good!" *Journal of Adolescence* 35 (2012) 599–610
- Flanagan, C. A., Gill, S., & Gallay, L. S. (2005). Social participation and social trust in adolescence: the importance of heterogeneous encounters. In A. M. Omoto (Ed.), *Processes of community change and social action* (pp. 149–166). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers
- Gaitán, L., Liebel, M. (2011). *Ciudadanía y derechos de participación de los niños*. Madrid: Síntesis.
- Generalitat Valenciana (2015) Recursos web per a la igualtat i la convivència, Equips de mediació. Recuperat a: https://ceice.gva.es/documents/169149987/173200759/Fitxa_rekurs.pdf
- Gómez Nicolau, E., Querol, V., Ginés, X., Requena, M., Arjona, J. (2021) *La participació a la ruralitat: Organitzacions, associacions i moviments*. Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat democràtica.
- Herrera Merchén, Maria del Mar. (2006) La educación no formal en España. *Revista de Estudios de Juventud*. N°74 *Jóvenes y educación no formal*, 11-26
- Homs, M. I. P. (2001). Orígenes y evolución del concepto de educación no formal. *Revista española de pedagogía*, 525-544.
- Institut Valencià de la Joventut (2019), *Estratègia Valenciana de Joventut*, IVAJ, Generalitat Valenciana
- Mondragon Quintana, J. C. (2022). Hacia una pedagogía para la formación del liderazgo y la participación juvenil. In S. Reith, & C. A. Pérez (Eds.), *Vivir La Política: Año de los Jóvenes* (pp. 11-46). Fundación Konrad Adenauer.
- Novella, A. (2008) Formes de participació infantil: la concreció d'un dret. *Educació social*, 38, p77-93

Piñana Fernández, J. (2022). La intervenció educativa amb joves als plans de joventut de la xarxa jove valenciana: anàlisi de la planificació de les polítiques de joventut participatives i educatives de la Xarxa Jove i propostes d'intervenció ajustades al context valencià [Treball Fi de Màster, Universitat de Girona] <http://hdl.handle.net/10256/21481>

Querol, V; Gómez, E. i Soto, L. (2022) La participació juvenil a les polítiques de l'IVAJ. Pràctiques i discursos sobre les accions de participació juvenil als espais rurals de la Comunitat Valenciana. València: IVAJ.

Querol, V; Gómez, E. i Soto, L. (2021) El poble com a espai de festa. València: IVAJ.

Rojas, S. B., Scarpeta, D. F. & Algarra, D. M. (2018). Empoderamiento juvenil: algunas reflexiones hacia la formulación participativa de políticas públicas de juventud. [info:eu-repo/semantics/article, Universidad Nacional Abierta y a Distancia, UNAD]. Repositorio Institucional UNAD. <https://repository.unad.edu.co/handle/10596/29058>

Romero Pérez, C.; Quirós Guindal, A. & Buxarrais Estrada, M. R. (2021) Enfoques Para Promover La Participación Infantil y Adolescente - Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria, 38, 21-32

Santos Branquinho, C., Gomez Baya, D., & Gaspar de Matos, M. (2019). Dream Teens: Dar "Voz" a la Juventud - el Impacto de un Proyecto de Participación Social de los Jóvenes en Portugal. *Analisis y Modificacion De Conducta*, 45(171-2)10.33776/amc.v45i171-2.3485

Smitter, Y. (2006). Hacia una perspectiva sistémica de la educación no formal. *Laurus*, 12(22), 241-256.

Trilla, J. ; Novella, A (2001) "Educación y participación social de la infancia". *Revista Iberoamericana de Educación*, 26, 137- 164.